

ISSN 1300-4689

Erciyes

Aylık Fikir ve Sanat Dergisi

YIL:41

SAYI:482

ŞUBAT 2018

Erciyes

Aylık Fikir ve Sanat Dergisi

(Ulusal Hakemli Dergi)

ISSN: 1300-4689

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü

Âlim GERÇEL

Genel Yayın Müdürü

Ömer BÜYÜKBAŞ

Düzenleyiciler

Prof. Dr. Önder ÇAĞIRAN, Prof. Dr. Remzi KILIÇ

Dr. Ahmet KAYASANDIK, Mehmet BİLGEHAN

HAKEM HEYETİ

Prof. Dr. Ahmet BURAN (Fırat Üniversitesi)

Prof. Dr. Ahmet CİHAN (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)

Prof. Dr. Ali Berat ALPTEKİN (Necmettin Erbakan Ü)

Prof. Dr. Atabey KILIÇ (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Erdoğan BOZ (Eskişehir Osmangazi Ü)

Prof. Dr. Güner GÜLSEVİN (Ege Üniversitesi)

Prof. Dr. Hatice ŞAHİN (Uludağ Üniversitesi)

Prof. Dr. İlyas GÖKHAN (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Ü)

Prof. Dr. Kemal GÖDE (S. Demirel Ü'nden Emekli)

Prof. Dr. Mehmet İNBAŞI (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. M. Metin KARAÖRS (Erciyes Ü'nden Emekli)

Prof. Dr. Metin ÖZARSLAN (Hacettepe Üniversitesi)

Prof. Dr. Mustafa KESKİN (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Mustafa SEVER (Gazi Üniversitesi)

Prof. Dr. Mustafa TURAN (Gazi Üniversitesi)

Prof. Dr. Nevzat ÖZKAN (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Osman YILDIZ (Süleyman Demirel Üniversitesi)

Prof. Dr. Önder ÇAĞIRAN (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Remzi KILIÇ (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Tuncer GÜLENSOY (Erciyes Ü'nden Emekli)

Prof. Dr. Zeki KAYMAZ (Ege Üniversitesi)

Doç. Dr. Bayram DURBİLMEZ (Erciyes Üniversitesi)

Dr. Ahmet KAYASANDIK (Abdullah Gül Üniversitesi)

Mehmet BİLGEHAN (Erciyes Üniversitesi)

Mehmet ÇAYIRDAĞ (Erciyes Üniversitesinden Emekli)

Yaşar ELDEN (Erciyes Üniversitesi)

Yazışma Adresi

Erciyes Dergisi, P.K. 218, 38002 KAYSERİ
Telefon – Belgeç: 0 352 231 73 03

İdare Yeri

Sahabiye Mahallesi Muhtarlığı
Kalenderhane Sokağı, Nu.: 8
38010 Kocasinan/KAYSERİ

Ağ sayfası: www.erciyesdergisi.com

E-posta: bilgi@erciyesdergisi.com
erciyesdergisi@mynet.com
alimgercel@mynet.com

İÇİNDEKİLER

SAYFA

Ziya Gökalp'in Batı-Dışı Modernleşme Modeli ve Mehmet Ateşoğlu'nun "İman" Şiirleri İle Modelin Birinci Basamağı "İslamlaşmak" -II

Alim GERÇEL, Mehmet BİLGEHAN.....1

Şin-Bet (Shabak) İsrail İç İstihbarat Örgütü

Dr. Ceyhun DEMİRKOLLU.....6

Kayseri'den Bir Kaç Portre

Prof. Dr. Mustafa KESKİN.....11

Türkmen Kültüründe Müziğin Yeri

Dr. Donat SEYHAN.....12

Koşma (Şiir)

Prof. Dr. Önder ÇAĞIRAN.....13

Alp Abay'ın Hikâyesi

Çağrı BİLGEHAN.....14

Manisa Tarihçisi İbrahim Gökçen'in Genç Spil Dergisindeki Yazılarına Dair

Naci YENGİN.....16

Çanakkale Muharebeleri ve Mustafa Kemal'in Rolü

Doç. Dr. Zübeyir BÜTÜNER.....25

Ayaş Aşireti ve Ayaşlılar / Ankara ve Ayaş'a Bağlı Bayram Köyleri

Dr. Halil ATILGAN.....31

Fiyat Tarifesi (KDV dâhil)

Sayısı: 10 TL

Yıllık abone bedeli: 90 TL

Resmî abone bedeli (Taahhütlü): 150 TL

Yurt dışı abone bedeli: 40 Euro – 50 Dolar

Dergimiz öğretmen ve öğrencilere %10 indirimlidir.

Reklam bedeli: Reklam sahibinin lütfuna tâbidir.

Havaleleriniz için posta çeki hesabı: Âlim Gerçel, 116866

Vakıfbank Kocasinan Şb. IBAN: TR590001500158007286226630

Baskı

Geçit Matbaacılık ve Yayıncılık San. Tic.

Oymaağaç Mah. 5067. Sok. Nu.: 4-C Mobilyakent Kocasinan/KAYSERİ

Telefon: 0352 320 48 61, Belgeç: 320 48 54

www.gecityayinevi.com E-posta: gecitmatbaacilik@hotmail.com

YIL: 41 ★ SAYI: 482 ★ ŞUBAT, 2018

ZİYA GÖKALP'İN BATI-DIŞI MODERNLEŞME MODELİ VE MEHMET ATEŞOĞLU'NUN "İMAN" ŞİİRİ İLE MODELİN İKİNCİ BASAMAĞI "İSLÂMLAŞMAK"-II

Alim GERÇEL
Mehmet BİLGEHAN

Özet

Modernleşme belli ilkeler içeren paradigmatik bir süreçtir ve yeni bir evren tasavvurudur. Bu tasavvurda birey ve toplum ön plandadır. Ancak bu süreç Batı'nın doğal olarak yaşadığı ir süreçtir. Batı dışında modernleşme ise Batılı olmayan toplumları Batılaşma geyasi ile ihraç edilen ideolojik bir pakettir. Gökalp'in modernleşmesi ise başlangıçta Osmanlı için daha sonra Cumhuriyetimizin önerilen Batı-dışı modernleşme kurgusudur. Türkleşerek, İslamlaşarak gerçekleştirmesi öne sürülen bir kurgu modelidir. İslamlaşmak, başta Cumhuriyetimiz olmak üzere Türk dünyası ve İslam ümmeti ile koordineli bir biçimde gerçekleştirilmek istenen bir süreçtir. İslamlaşmak iman sahibi kullar yetiştirerek, milleti de topyekûn iman sahibi kılmaktır. Ateşoğlu'na göre Türk milleti beş bin yıldan beri imanı ülkü yapmış bir millettir.

Anahtar Kelimeler:

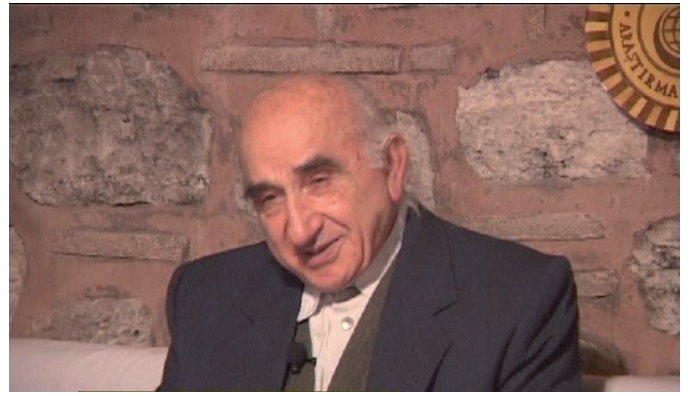
Ziya Gökalp, Mehmet Ateşoğlu, üç cereyan, Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak, modernleşme, Batı dışı modernleşme, iman

İMAN

İnsan şu kâinatta en güzel bir cihandır.
Ona güzellik veren ulu kudret, îmandır.
Eğer îman olmasa insan iğrenç bir leştir.
İşte iman o leşe hayat veren güneştir.
İman verir insana, insani özelliği
İman verir insana, ilahî güzelliği
İmanı olan kişi, Rahman'ın emrindedir.
İmansız olan kişi, Şeytan'ın emrindedir.
İmanlı Hakk'a âşık adeta bir melektir.
İmansız, Hakk'a asi alçak nankör köpektir.

Giriş:

Batı'da oluşan modernlik birey, aile, toplum ve doğaya yönelik çeşitli ilkeler içeren paradigmatik bir evren tasavvurudur. Batı dışı toplumlarda bu kurgunun formatı ise modernleşmeye tekabül eder. Batılı modernleşme bir süreçtir ve yeni bir insan ve medeniyet anlayışından doğmuştur. Modernleşme kuram ve modelleri ile Batı'nın yaşadığı tarihî bir süreçtir ve Batı merkezli bir dünya görüşüne dayanır. Modernleşme, bireyin bilincini ve toplumun yapısını belirleyecek biçim ile ilgilidir. Modernleşme bu ülkeler dışında ise modernleşmeyi Batılaşma olarak Batı dışı toplamlara ihraç etmek üzere tasarlanmış ideolojik bir pakettir. Ziya Gökalp'in başlangıçta Osmanlı'yı düşünerek sonra da Osmanlı toplumuyla bağlarını asla koparmadan Cumhuriyet sonrası yazdığı makalelerinde öne sürdüğü modernleşme tamamen Batı-dışı bir anlayışla geliştirilmek için tasarlanmış, tamamen doğal bir süreç içerecek bir modernleşme kurgusudur. Türk dünyası ve İslâm ümmeti açısından bu modernleşme modeli tamamen Türk milletine özgüdür ve orijinaldir.

İslâmlaşmak, İslâm dininin dünyayı, maddiyat ve maneviyatı kapsayan sosyal bir din olduğunu kabul ettikten sonra, İslâm'ın itikat, ahlak, içtimaî ve siyasî sistemini daima zaman ve muhitin ihtiyacına en muvafık bir suretle tefsir ederek bunlara uymaktır. Ancak bundan maksat Osmanlı devletini manen ve maddeten kalkındırmak, medenileştirmek, eski azamet ve satvetine kavuşturmadır. (Tunaya, 1998: 25)

İslâmlaşmak, İslâmiyet'in inanç, ahlâk, yaşayış, siyaset vb. esaslarının bir kişi tarafından eksiksiz bir biçimde öğrenilmesi olarak tanımlanabilir. Burada esas, kişinin İslâmlaşması ve onun nezdinde bunun topluma sirayet etmesidir. Kendini Müslüman olarak kabul eden bir insanın İslâm dinin esaslarına göre düşünmesi ve hareket etmesi gerektiğini ifade eder. İslâm'a has inançları ve İslâm inancına dayalı olarak da bir ahlâk nizamı ve İslâm ahlâkından doğmuş olan bir hayat anlayışına bağlı olarak yaşamak "İslâmlaşmak" anlamına gelir.

İslâmcı yayın organları, "sırat-ı müstakim", "Sebil-ür-reşad", "Mekâtip ve Medâris", "Beyanü'lhak", "Livayı İslâm", "Mahlef" adlarla

çıkıştır. “İslâm Mecmuası” daha çok Türkçülerin elinde şekillenmiş bir dergidir.

Yazımızın konusu açısından değerlendirdiğimiz de Ziya Gökalp ve onun fikirlerinden etkilenen bir Türk aydını olarak Mehmet Ateşoğlu açısından “İslâmlaşmak” iki farklı devrede değerlendirilmesi gereken bir kavramdır. XIX asrın durumu itibariyle henüz varlığını sürdüren Osmanlı devletinin durumu bağlamında İslâmlaşmak: “Üç Tarzı Cereyan”ın ikinci aşamasına referans olarak kodlanmış bir kavramdır. Birinci devrede, İslâmlaşmak: Dünya üzerinde İslâm’ın en büyük siyasî gücünü temsil eden Osmanlı devletini kurtarma ideolojisi olarak tebarüz eden bir düşünce biçimidir. İkinci aşamaya da ise İslâmlaşmak Batı-dışı modernleşme modeline referans olarak kodlanmış bir kavramdır ve Türkiye Cumhuriyeti devletinin nasıl modernleşmesi gerektiği ile ilgili ideolojik anlayışa tebarüz eden bir düşünce biçimidir.

Gökalp’e göre: “Cismin tûlü (boyu), arzı (genişliği), umku (derinliği) olduğu gibi içtima (toplumsal) vicdanının da üç bu’du (boyutu) var: Milliyetçilik (Türkleşmek), ümmetçilik (İslâmlaşmak), asırcılık (muasırlaşmak). Bu kariyenin (önermenin) ne derece doğru olduğunu iptida (başlangıç) içtima (toplumsal) vicdanın in’ikas (yansıma) ayınlarından (ayinelerinden) biri olan lisanı arıyacağım.” ifadesinden anladığımız şekilde toplumsal bir varlık olmanın üç boyutu vardır. Ziya Gökalp ve Mehmet Ateşoğlu açısından bu boyutlara ulaşabilmek ve her iki ideolojik kodlamada amaca ulaşabilmek için konunun bir lisan, bir de eğitim boyutu vardır. Gökalp bu bağlamda eserinde “Lisan (Dil)” ve “Terbiye (Eğitim)” başlıkları açısından konuyu incelemiştir.

1. İslâmlaşmak ve diğer vicdani safhaların lisan (dil) bağlamında değerlendirilmesi

Gökalp’e göre asrın şuaları (ışınları) ülkemi-ze nüfuz ettikçe gözümüz yeni sanat ürünleri (masnu’lar), zihnimiz de yeni kavramlar (mefhumlar) görmek suretiyle bunlarla ilgili nesne, eylem vb şeylere karşılık gelecek kelimelere, kavramlara ihtiyaç duyacaktır. Sanat eserlerine dayalı etkinlikler ve muasırlaşmanın gereği olarak ülkeye Batı dünyasından giren yeni kavramlar (mefhumlar) Türk milletinin kelime dağarcığında isimsiz kala-

mayacaktır. Bu yüzden yeni kelimeler lisanımızda karşılık bulmak zorunda kalacaktır. Bu durum lisanımızı hem zenginleştirecek ve kültürümüzü etkileyecektir.

Lisanımızın zenginleşmesi bir yana, kültürel etkilenme konusunda çok dikkatli olmak gerekir. Farklı kaynak dillerden yapılan zenginleştirme, farklı kültür ve yazı dilleri arasında yeni farklılıklar oluşturarak çağdaş şiveler (yakın lehçeler) arasında aşılamayacak uçurumlar meydana getirebilir. Ancak nasıl ki Türklüğü anlamak için Türklükle ilgili sanat ürünlerini (masnu’ları) ve kavramları (mefhumları) ve bunlara karşılık gelen kelimeleri bilmemiz gerekirse, aynı şekilde İslâmlaşabilmek için de İslâm ile ilgili ürünleri, kavram ve terimleri iyi bilmeli bunlara karşılık gelen kavram ve terimler zihnimizde doğru biçimde karşılık bulmalıdır. Türkleşmek ve İslâmlaşmak ile ilgili gözün gördükleri ve zihni meşgul eden mefhumlar (kavramlar) mutlak doğru bir biçimde karşılık bulmalıdır. Muasırlaşabilmek için de muasır medeniyet olarak hedeflenen Batı ile ilgili gözün gördüklerine ve zihni meşgul eden düşünce ile ilgili kavramlar da dilimizde tamamen karşılık bulabilmeli ve Türkçemiz bunun için yeni kelimeler üretebilmelidir. Aksi takdirde ne Türkleşebilir, ne İslâmlaşabilir ne de muasırlaşabiliriz. Bunun için de bu aşamalar için gerekli zihnimizde ve irfanımızda mevcut olmayan yeni manalar düşünüp söyleme (natıkamızdan) ve anlama yeteneğimizden yer bulmayan kavramlara karşılık gelen sözlerin (lafızların) ortaya çıkması (ibdâi) gerekir.

Dilimiz (lisanımız) gelişmiş (müterakki) dillerle karşılaştırılabilecek ölçüde ve üç cereyanın aşamaları açısından gerekli yeni kelimelere karşılık gelecek kelimelere sahip olmalıdır. Yeni lisanımız Türkleşebilmek, İslâmlaşabilmek ve Muasırlaşabilmek için hem kendi dilinde ve kültüründe gözü, zihni ve gönü meşgul eden bütün kelimelerin karşılıklarına (mukabillerine), hem de İslâm açısından Arapça ve Farsça karşılıklarına (mukabillerine), muasırlaşmak açısından da Fransız, İngiliz, Alman ve Rus lisanlarındaki bütün kelimelerin karşılıklarına (mukabillerine) sahip (malik) olmalıdır.

Sözlü (lafzî) konuşma (kelâm), kişisel (nefsî) ko-

nuşmanın (kelâmın) ifadesi olduğuna göre lisanın kendisi asrın kavramlarından (mefhumlarından) oluşmuş (mürekkep) kelime ve terkiplere sahip olmalıdır.

Türkçe ne zaman bu ihtiyacı, “Türklük, İslâm ve Muasırlaşma” bağlamında bu ihtiyacı tatmin edecek düzeye gelirse biz de o ölçüde “Türkleşmiş”, “İslâmlaşmış” ve “Muasırlaşmış” oluruz.

Türkçe bu anlamda kendisi muasırlaşma noktasında hedeflediği Batı ülkelerin kelimelerinde olup da kendi varlığında karşılığı olmayan kelimelere başta Batı dilleri olmak üzere, Arapça ve Acemce açısından da sahip olmalıdır. Türkçe yarattığı (ibda ettiği), yahut oluşturduğu (terviç) kelimelerle zenginleşmedikçe bir dinin kültürün, medeniyetin anlaşılması mümkün değildir. İslâm’ı doğru referanslarla anlamak için Arapça ve Acemce’deki terin ve sözcükleri kendi dilindeki karşılıklarıyla var kılmalıdır. Batı medeniyeti ile ilgili terimlere ve sözcüklere de Türkçe karşılıklarına (mukabillerine) sahip olmalıdır.

Ancak Türkçe muhatap olduğu dillerde kendi varlığını tamamlarken dilin kendi tabii yapısına sadık kalınmalıdır. Türkçe kendi gelişmesini bu yönde sağlarken eskiyi yeni ıstılahlarla beraber muhafaza edebilmelidir. Hatta yeni ıstılahlar gerek Türk dünyasında ve İslâm dünyasında ortak kurumlarla, ortak çalışmalarla koordineli olarak yapılabilir. Oğuz Türkleri terimlerini Fransızca, Almanca ve İngilizce’den, Kıpçaklar ve diğer boylar Rusçadan, Karluk ve Uygurlar da Çince’den almaya kalkarsa Türk dilleri birbirinden daha uzaklaşabilir. Aynı şekilde diğer İslâm ülkelerindeki yeni ıstılahlar da ortak bir şekilde koordine edilebilmelidir. Aksi takdirde, farklı İslâm anlayışları ortaya çıkar. İslâm dünyasında bu anlamda birbirini destekleyecek ortak kurumlar geliştirilmelidir. Gökalp de bu anlamda İslâmlaşabilmek için Türk dünyasında ve İslâm ümmetinde mensup her lisanda ıstılah ile meşgul birbiriyle ilişkili cemiyetler teşkil edilmeli ve İslâm ile ilgili sadece Arabî ve Farisî’den alınarak ümmet birliğine dikkat edilmelidir. Farklı dillerden yapılan ıstılahlar hem aynı lisanda hem de değişik şivelerde (yakın lehçelerde) ümmet birliğini bozabilir. (Gökalp, 1978: 14-19)

Türklük âleminin değişik lisanları bütün ıstı-

lahları için ortak gaye tesis edilebilirse hem Türklük âleminde hem de İslâm âleminde İslâm ile ilgili ortak olarak bir anlayış gerçekleştirilebilir. Bu gerçekleştirilemezse İslâmlaşım derken farklı dinlerle benzeşme (asimilasyon) ve farklı kültürle etkilene-benzeşme (asimilasyon) gerçekleşebilir. Lisan ümmet cihetindeki genişlemesini tamamlarsa, Türklük, Türk dünyasında millî bir anlayışla lisanını tamamlayarak ortak bir yazı dili oluşturabilir ve Batı medeniyetine dair terimler ve kelimeler lisanımızda karşılık bulurken diğer yazı dillerinde de aynı karşılıkları bulabilirse İslâmlaşabildiğimiz gibi, Türkleşebilir de. Bunun için lisanımız, Türklük âleminde millî ve İslâm âleminde ümmetçilik anlayışıyla ilmek ilmek dokunmalıdır. Bu bakımdan Türk ve İslâm âlemi genel (umumi) lisanı olan bir ıstılahlar (terimler) sözlüğüne (kamusuna) sahip (malik) olmalıdır.

Türkçeleşirken lisanımız da aşamalı olarak (tedricen) bütün soydaşlarımızın kolayca sözlü ve yazılı olarak birbirini anlayacağı umumî bir Türkçeye doğru gitmek lazım geldiği de unutulmamalıdır. Eski ve yeni kavramlar (mefhumlar), ıstılahlar ümmetin, lügatler (kelimeler) ve milletin konuşma (natıkası) ve birbiri anlama gücüdür.

Türkçe sosyal vicdanımızın üç safhası olarak kabul ettiğimiz Türkleşmek, İslâmlaşmak ve Muasırlaşmak safhalarına tamamıyla uygun (mutabık) hassas bir ayna olmadıkça oluşmuş (teşekkül) ve gelişmiş (tekemmül) bir lisan sayılmaz. Lisan sosyal vicdanımızın üç safhası olarak kabul ettiğimiz aşamaları gerçekleştirilebilecek temel bir öğedir. Lisanınızda gereken şartlar yerine getirilemezse Türkleşebilmeniz de, İslâmlaşabilmeniz de, hatta muasırlaşabilmeniz de taklidî boyutta kalır.

Said Halim Paşa’nın ifadesiyle: Din, hiçbir zaman metafiziğin ıssız çöllerinde mahpus muhayyilemizin, tehlieli tasavvurlarından ibaret boş teselliler, erişilmesi imkansız vaatler veya geleceğe ait emeller vasıtası ile, mevhum bir saadeti elye etmeye veya elem ve ıstırapları teskine yardımcı hayali bir vasıta değildir. İslâm’a göre din, beşeriyetin maddi, manevi ve akli muvazenesini sağlayan ebedî kanun ve düsturlara karşı getirilmesi gereken saygı yoluyla, insanlığın saadetini bir hayal olmaktan kurtarıp müspet bir hakikat kılmaktır. Âdemoğlu’na hayır

ve hakikatin doğru yolunda rehber olmak gibi bir görevinin olduğunu ve insanın her çeşit faaliyetlerinin kontrollü olmasını sağladığını belirtir. Dini vazifelerle beraber sosyal vazifeler ifa edilir.”

2. İslâmlaşmak ve diğer vicdani safhaların “Terbiye” (Eğitim) bağlamında değerlendirilmesi

Gökalp, “Terbiye (Eğitim) başlıklı makalesinde sosyal vicdanımızın safhaları olarak kabul ettiği Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak safhalarına “Lisan (Dil)” başlıklı makalede belirtildiği gibi dil gelişmesine paralel olarak aşamalı olarak “İslamlaşmak” bağlamında İslâmiyet’in terbiye (eğitim) ideallerinden (mefkûrelerinden) birisini olduğunu vurguluyor. Gökalp’e göre çocuklara üç tür bilgi verildiğini ifade ediyor: “Evvelâ millî dil (lisan) ve edebiyatımız, millî tarihimizi öğretiyoruz ki Türk dilinen ve edebiyatından Türk tarihinden başka bir şey değildir. Saniyen, Kur’an-ı Kerim, tecvid, ilm-i hal gibi dinî dersler ve İslâm tarihi ile İslam lisanları okutuyoruz. Salisen riyazat, tabiiyet gibi ilimleri ve bu ilimleri öğretmeye yarayan ecnebi lisanlarla el işleri, idman gibi hüneler öğretiyoruz. Bu kısa göz gezdirmeden anlaşılıyor ki terbiyede (eğitim) talip ettiğimiz gayeler üçtür: Türklük, İslamlık, Muâsırlık. Ziya Gökalp’te de terbiye (eğitim) üç kısımdan mürekkeptir (oluşturmaktadır): Türk eğitimi (terbiyesi), İslam eğitimi (terbiyesi), asır eğitimi (terbiyesi) (Gökalp, 1978: 57-61).

Tanzimat’tan evvele yalnız İslâm eğitimi (terbiyesi) verilirken Tanzimatçılar, memlekete asır eğitimi (terbiyesini) sokmağa çalıştılar. Bunlar arasında büyük çarpışmalar olmasına rağmen tecrüben ve aklen sabit hakikatler ışığında asır eğitimi (terbiyesi) yerleşti. Ancak İslâm eğitimi (terbiyesi) bu aşamada ne yazık ki ehemmiyetini kaybetmeye yüz tuttu. Bunun sebebi dinî eğitime ilmî usullerin tatbikinde geri kalmış olmasıdır. Yine Gökalp’e göre bizler gençlere ne dinî eğitim (terbiye) verilmek istendi. Hâlbuki fertleri mukaddes gayeler için ölmeğe sevk edilen duygular din ve milliyet hislerinden ibarettir. Bizi çocuklarımıza Türk-İslam terbiyesi veremediğimiz gibi, asır terbiyesi de veremedik. Çünkü asır terbiyesinin gayesi en müterakki (gelişmiş) milletleri imal ve istimal ettikleri aletleri bizim de yapabilmemiz ve kullanabilmemizdir.

Türk eğitimciliği, yeni hayatta millî mefkûrelerin

nasıl ifa edileceğini asır eğitimcileri de (terbiyecileri de) ilimleri ameli ve iktisadi faydalar temin edecek tedriste hangi usullerin tatbik edilmesi lazım geldiğini irâeye gayret ediyor. Bu mücadele devrinde İslam eğitiminin istinat ettiği esasları da aramak iktiza eder. Bu üç terbiye Gökalp’e göre birbirinin muavin ve mükemilli olmakla mükelleftirler.

Gökalp’e insan öncelikle lisan ve onu takip eden süreçte eğitim ve talim ile sosyalleşerek millî, dinî ve asrî değerleri öğrenir. Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak bir sosyalleşme sürecidir. Sosyalleştirme bir bireyin toplumun dilini, edebiyatını, ahlakını, estetiğini ve mantığını düşüncesine ve eylemlerine aşına hale gelerek gerçekleşir. Terbiyenin (eğitimin) amacı “millî, dinî ve asrî bireyler” yetiştirmektir. İnsan eğitim ve talim ile kozmik âleme intibak eder. İnsan bu intibak doğal bilimlere kendini aşına hale gelir. Eğitim ve talim sayesinde bir insan yaratıcı gücünü kullanarak madde üstünlüğünü kurabilir.

Gökalp bilginin nesilden nesile aktarımında iki yaklaşımın olduğunu vurgular. Bunların biri yaygın diğeri örgün eğitimidir. Yaygın eğitim doğal kendiliğinden ve dinamiktir. Örgün eğitim (terbiye) planlı, sistematik ve durağandır. Yaygın eğitim doğal olarak mevcut ve yaşayan bilgileri sunar. Örgün eğitim, nesillerin birikimi zihinsel ürünleri aktarır. Kitaplarda yazılı olanları öğretir. Okul ve toplum her iki bilgiyi sunma yöntemini içerir.

3. İslâmlaşmak ve diğer vicdani safhaların Ateşoğlu’nun “İman” başlıklı şiirleri ile değerlendirilmesi

İslamlaşmak katıksız iman sahibi, gerçek bir mümin olmak demektir. Hakikî ve ebedî olan Mabud’u yüceltmek için ona inanmak tevhit inancıyla Allah’a şirk koşmamak İslamlaşmanın ilk temel basamağıdır. İslamlaşmak en kuvvetli kanaat ve sağlam delillerle iman etmek demektir. İslamlaşmak, Allah’ın yarattığı bir varlık, bir kul olduğuna iman etmek ve bütün canlı yaratıklara üstün kılındığına inanmak demektir. İnsanı diğer varlıklardan üstün kılan bu inanca dayalı bir iman kuvvetidir. Mehmet Ateşoğlu, “İman” başlıklı şiiriyle bize aslında birey, toplu ve Türk olarak İslamlaşmanın ne olduğu bize Gökalp çizgisinde anlatır: (Yeniden Diriliş, 2006 :34)

*İnsan şu kâinatta en güzel bir cihandır.
Ona güzellik veren ulu kudret, îmandır.
Eğer îman olmasa insan iğrenç bir leştir.
İşte îman o leşe hayat veren güneştir.
İman verir insana, insani özelliği
İman verir insana, ilahî güzelliği
İmanı olan kişi, Rahman'ın emrindedir.
İmansız olan kişi, Şeytan'ın emrindedir.
İmanlı Hakk'a âşık adeta bir melektir.
İmansız, Hakk'a asi alçak nankör köpektir.
İmansız yürekler ki nasırlaşır, taşlaşır.
İmansız bir insanlık gittikçe hayvanlaşır.
İmansız insan ruhu, velvele içindedir.
Daima boşluktadır, zelzele içindedir.
Her nereye bakarsan, îmandan işaret var.
Her zerrede, damlada akıl almaz hikmet var.
Bu küçük bir zerreden, Ulu Yıldız'a kadar
Âlemdaki her şeyde, îmanın ışığı var.
İman, bize Allah'ın en büyük ihsanıdır.
İnanmak insanın en yüce bir şanıdır.
İmandır ki insanı gafletten uyandırır.
Ölüyü canlandırır, diriye şahlandırır.
Manaya mana katan, ulu mana, îmandır.
İmanlı olan millet, her bakımdan yamandır.
Türk, beş bin yıldan beri, Tanrı'ya, Hakk'a taptı.
Ateşoğlu bu millet, îmanı ülkü yaptı.*

Ateşoğlu, “**İman**” başlıklı şiiri ile bize saf ve Allah'ın Kur'an'ı kerimde tanımladığı muttakî bir kulun tipini kelimelerle çizer. İman kalple bilinen, dil ile ikrâr edilen, amelle artırılan şeydir. Buhârî, îman ile İslâmlaşmanın aynı olduğunu ilk öne süren âlimlerdendir. Din, İman ve İslâm kavramları aynı anlamda kullanılan kavramlardır. Din İman üzerine kurulmuş bir tutum ve davranışlar bütünüdür. Kelime anlamlarıyla İslâm teslimiyet ve inkiyadı, îman ise kalbî inanç ve tasdiki ifade eder. İman, bâtınî ve zahiriyle organların amelidir. İman, söz ve ameldir. İman, dil ile ikrar kalp ile tasdik, azalarla amel etmektir. İman, insana güzellik veren ulu kudrettir. İman, bireyin bedenini ve ruhunu İslâmılaştıran güneştir. İmanman insana insan özelliği kazandıran bir ameldir. İmanman insana ilahî güzellik kazandıran, onu nurlandıran kudrettir. İman şeytanın hilelerine karşı silahlanmak ve Rahman'ın emrine girmektir. İman Hakk'a aşk ile bağlanarak melekleşmektir. İman insanın

gözünü, kulağını ve her nevi hassalarını kullanabilme melekelerini açan manevi anlamda cerrahi bir mekanizmadır. İman insan ruhunu velveden, zelzeleden kurtaran ve boşluktan kurtaran ve insan yapan Allah'ın en büyük ihsanıdır. Görenler için âlemdaki her varlıkta İmanın ışığı vardır. Her varlık kendi lisanı haliyle İman mekanizmasıyla yaratıcıya İmanla bağlanmıştır. İman insanı gafletten, uykudan uyandırır, ölüye can verir, insanı Allah'a ulaştırır. Fertler îmanlı ise millet de îmanlıdır. İman sahibi olan fertlerden oluşan bir miller İslâmlaşmış demektir. Beş bin yıldan beri, Hakk'a tapan bir millet olarak îmanı ülkü yapan bir millettir. Bu îman dolu yürekler Allah yolunda şehit olmaya hazır ve şeytanın ordularını yok etmek için göğüslerini kalkan yapmaya hazırdır.

Sonuç

Gökalp'ta İslâmlaşmak: Öncelikle, Bütün İslam kavimleri arasında ortak olan Arap harflerini değiştirmeksizin muhafaza etmektir. İkinci olarak, İslam kavimlerinde ilim terimlerini ortak hale getirmek ve İslam ümmeti arasında kongreler düzenlemek, bu kongrelerde ve terimleri Türkçeden, Arapçadan ve kısmen de Farsçadan yapmak ortak ve koordine olarak yapmak. Üçüncü aşama ise, bütün İslam kavimlerinde ortak bir eğitim anlayışının oluşması için eğitim kongreleri düzenlemek, kurumlar tesis etmek ve bütün kavimlerde başlangıcı hicret olan ortak bir güneş takvimi tesis etmek. Sonuç olarak de bütün İslam kavimleri arasında cemaat teşkilatları kurmak ve bu kurumlar vasıtası ile İslam ümmeti arasında daimi bir irtibat vücuda getirmek, bu kurumlar vasıtasıyla da İslam ümmetinin sembolü olan “hilal”in kutsallığını muhafaza etmektir.

Kaynaklar

Tarık Zafer Tunaya, (1998). İslâmcılık Cereyanı, Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yay. İstanbul.

Stephen R. Covey, (2017). Etkili İnsanların 7 Alışkanlığı, (Çev. Osman Deniztekin-Filiz Nayır Deniztekin), Varlık Yayınları, İstanbul.

Cevat Özyurt, (2005). “Milletleşme Sürecinde Ziya Gökalp'in Medeniyet Arayışı”, Doğu Batı Düşünce Dergisi, İdeolojiler 4, Yıl:8, Sayı:31, Ankara.

Ziya Gökalp, (1976). Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak, (Haz.: İbrahim Kutluk), Devlet Kitapları, Ankara.

Ziya Gökalp, (1952). Gökalp Külliyyatı I: Şiirler ve Halk Masalları, Hazırlayan: Fevziye Abdullah Tansel, Ankara.

Yeniden Diriliş Kültür Dergisi, (2006) Mehmet Ateşoğlu Özel Sayısı, Yıl:2, Sayı: 27, Kayseri.

ŞİN-BET (SHABAK) İSRAİL İÇ İSTİHBARAT ÖRGÜTÜ

Dr. Ceyhun DEMİRKOLLU

Özet

İsrail'in İstihbarat ihtiyacı AMAN-SHİN-BETH ve MOSSAD üçlüsü tarafından sağlanmaktadır. Ancak iç istihbarat, Şin-Bet'in sorumluluğundadır. İsrail dışında Şin-Bet pek bilinmemektedir. Bu organizasyonun bilinirliği kendisinden sonra kurulmasına rağmen MOSSAD isminin gölgesinde kalmaktadır. Şin-Bet yapısı itibarı ile AMAN ve MOSSAD'dan farklı istihbarat görevleri üstlenmiştir. İsrail içerisinde et-kinliği yüksek bir organizasyondur. Asıl görevi; İsrail yurt içi sahasında dâhili istihbaratın yürütülmesiye de, diğer yandan yabancı diplomatların İstihbaratına karşı koymak ile marjinal grupları takip, tarassut ve sindirme görevi vardır. Son dönem faaliyetleri bakımından uluslararası kamuoyunun dikkatini gittikçe daha çok çekmeye başlamıştır. Şin-Bet'in iç istihbarata yönelik faaliyetleri İsrail'in Ortadoğu'daki etki alanlarından bağımsız sayılmamalıdır. Bu yetki derinliğininin hukuki alt yapısı günümüzde tartışma konusu haline gelmiştir. Şin-Bet'in hukuki zırhının gelecekte sorunlara yol açabileceği bizzat kendi yöneticileri tarafından bildirilmektedir. Bu aşırılık İsrail'in diasporadaki güvenliğini tehdit edebilecek kadar önemlidir. Şin-Bet'in Filistinliler üzerindeki sindirme yöntemleri İsrail'in kalıcı ve meşru barışa değin niyetleri ile ters orantılı olarak algılanıp değerlendirilmelidir. Bu çalışmanın amacı söz konusu örgütün genel hatları ile Türk kamuoyunca tanınmasını sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ortadoğu, Filistin, İsrail, Mossad, Şin-Bet, İstihbarat,

Giriş

Filistinliler tarafından "Şabak" diye de bilinen "Şin-Bet", yurt içinde faaliyet gösteren bir istihbarat servisi. 8 Şubat 1949 yılı resmi kuruluş tarihi olarak bilinir. Ancak 1920 yılında kurulan Haganah'ın devamı niteliğindedir. Organizasyonun İbranicesi Şerut-ha-Bitah'on ha-K'ali'dir. "Genel Güvenlik Servisi" anlamına gelmektedir.

Şin-Bet "Destek ve Operasyon" olmak üzere iki bölümden oluşur. İsrail derin devleti şeklinde tanımlanmasının sebepleri arasında; çok iyi Arapça konuşma zorunluluğu olan elemanlarının suikast ve işkence yöntemlerini ahlaki değerleri hiçe sayarak uygulamasından kaynaklanmaktadır. Bu yöntemler Haganah'ın İsrail kurulmadan önce şiddet uygulamaktan çekinmeyen milislerinin kurum kültüründen gelmektedir. İsrail'in ilk Başbakanı David Ben Gurion Şin-Bet'in kadrolarını bu milislerden devşirmiştir. Bu paramiliter gruplar Filistinlileri yıldırma yanında, mandater İngiliz askeri birimlerine de terör uygulamışlardır.

Mahkûmları konuşurmak için işkence yöntemini içselleştiren ve bu yöntemi kaçınılmaz sayan bir istihbarat örgütü ile karşı karşıyayız. Başlıca hedefleri İsrail vatandaşı olan Filistinlilerdir.

Örgütün zaman zaman aşırıya kaçan eylemleri ölümle sonuçlanmaktadır. Bu yüzden kurulan komisyonlar ise yumuşak sonuç raporları ile olayların zamana yayılmasına sebep olmaktadır.

Eski Şin-Bet görevlilerinin ifadelerine dayanılarak İsrail'in bu üç istihbarat biriminin ele alınarak

incelendiği bir kitapta önemli detaylara rastlanmaktadır Eric ve El kaim'e göre;

Aman, askeri istihbarat ve sansür konularından sorumludur. Doğrudan Genel Kurmay Başkanı'na bağlıdır.

Shin-Beth, güvenlik ve İKK (İstihbarata Karşı Koyma) görevi vardır. Doğrudan Kamu Güvenliği Bakanı'na bağlıdır.

Mossad, yurt dışında istihbarat ve eylemlerde bulunur. Doğrudan Başbakan'a bağlıdır.

– **Aman**, la direction du renseignement militaire, également responsable de la censure. Elle dépend directement du chef de l'état-major général et du ministre de la Défense. Aman est le service qui compte les effectifs les plus importants.

– **Le Shin Beth**, qui dépend du ministère de la Sécurité publique, se voit confier les tâches de sécurité intérieure et de contre-espionnage.

– **Le Mossad**, qui dépend directement du Premier ministre, constitue le service de renseignement et d'action à l'étranger" denmektedir (Eric ve El kaim, 2014).

Şin-Bet'in Hiyerarşik Dönüşüm Evreleri

1949'da Genel Güvenlik Servisi (Shabak veya Shin Bet), devletin iç güvenliğinden sorumlu olmasının yanı sıra ordu, karşı istihbarat konuları, yabancı ajanlar ve örgütlerden sorumlu bir askeri birlik olarak kuruldu. O dönemde, doğrudan Savunma Bakanı'nın yetkisine bağlı çalışmıştır. 1950'de hizmet sivil otoriteye devredilmiştir.

1957, Shin Bet'in yeniden «**yer altı organizasyonu**» olarak faaliyet gösterdiği zamanlardır.

1963'te ise Başbakanlık Ofisi'nin doğrudan yönetimi altına girdi.

1983 yılında Lübnan Beyrut'ta ABD Deniz kuvvetleri'ne ait bir bina bomba yüklü kamyon saldırısına uğradığında 240'a yakın ABD denizcisi ölmüştür. Yine aynı gün 75 Fransız askeri benzer saldırıya uğrayıp ölmüştür. Şin Bet'in bu eylemden haberdar olduğu ve ABD'ye bilgi vermediği anlaşılmıştır. Ardından ABD'ye "Şin-Bet'in görevi istihbarat toplamaktır, ABD askerlerini korumak bizim alanımızda değil." demişlerdir.

Yine de 1986 yılına kadar gerçek standartlar olmadan yalnızca taktiksel olarak çalışılmıştır. "Otobüs 300" davası çok önemli bir kırılma noktasıdır. Otobüs olayı ile ilgili olarak İsrail Meclisi Knesset, Şin-Bet'in faaliyetlerini incelemek amacıyla Landau Komisyonu'nu oluşturdu. Landau Komisyonu birimin şiddet yöntemleri içeren uygulamalarda bulunduğunu tespit etmekle birlikte bunların kabul edilebilir ölçülerde sayılması gerektiği kararına vardı. Fakat bu olay İsrail kamuoyu vicdanında dahi destek bulmamıştır.

1986 sonrasında, yasalar çerçevesinde yeni davranış kuralları ve çalışma usulleriyle hukuki bir zemine kayan Şin-Bet (Shabak)'ın mesleki ve etik yöntemlerinin yeniden değerlendirilmesi için kapsamlı bir süreç başlatılmıştır. Yine de dâhili bir denetim mekanizmaları mevcuttur.

Ancak esas kırılma eski İsrail Başbakanı Yitzak Rabin'in Tel Aviv'de 4 Kasım 1995 akşamı uğradığı suikastın ardından iç güvenlik hizmetleri tamamen değiştirildi. Gerçekten de, bir Yahudi aşırı dinci tarafından gerçekleştirilen bu terör eylemi, halkın tartışmanın merkezinde yer alan ülkenin güvenlik organında ciddi bir başarısızlık olduğunu ortaya koydu (Darmon, A. 2015).

Şin-Bet'in Görev Alanları

Şin-Bet'in logosunda İbranice **Magen Lo Ya-are**: Görünmez Kalkan yazmaktadır. Destek ve Operasyon Bölümü olarak teşkilatlanmıştır. Bu detaylar başka bir çalışmanın konusu olabilecek kadar geniş kapsamlıdır.

Şin-Bet İsrail elçilik ve görevlilerini, Başkan'ı ve özellikle İsrail Savunma Sanayini koruma ve güvenlik altına almaktan sorumludur. Ayrıca devlet kurumlarını tüm saldırılardan korumak görevi var-

dır. Devlet sırlarının ifşasının korunması da yine bu birimin sorumluluğundadır.

İsrail ve Filistin topraklarında Arap kökenliler tarafından yapılabilecek terörist eylemlere karşı istihbarat toplayıp önceden önlem almak da başlıca görevleri arasındadır.

Arap olmayan diğer ülkeler ile de yakından ilgilenmek durumundadır. Bu yüzden diğer istihbarat birimlerine nazaran daha çok teşkilat, malzeme ve kadroya sahiptir.

Ancak marjinal-muhafazakar-sofu Yahudiler ya da değişik komünist gruplar da ilgi-etki alanları arasındadır.

Ayrıca özellikle İsrail sınırlarındaki Arap ülkeleriyle yine yakından ilgilenir.

1967 savaşından bu yana, Şin-Bet görevinin en büyük kısmını, Batı Şeria ve Gazze'de terörle mücadele ve istihbarat toplama ve yayımlama çarkını işletmeye ayırmıştır.

Şin-Bet'in Yöntemleri

Yargısız infaz ve işkence olarak tanımlanabilecek sayısız olay bu birimin siciline işlenmiştir.

İşkenceye Karşı Genel Komite adlı oluşum, 1988 yılında İsrail Yüksek Mahkemesi'nde Şin-Bet'in işkenceleri ile ilgili olarak dava açmıştır. Birimin şefi General Ami Ayalon bu mahkemeye sunduğu raporda Şin-Bet'in Filistinlilere işkence yapmasının sınırlandırıldığı takdirde görevini yerine getiremeyeceğini beyan etmiştir. Bunun üzerine Yüksek Mahkeme, Ayalon'un beyanlarını haklı bularak İşkenceye Karşı Genel Komite'nin davasını geri çevirmiştir.

İsrail güvenlik servisi Şin-Bet'in eski başkanlarından Avi Dichter, ABD'de **Brookings Enstitüsü**'ne verdiği bir mülakatta terör şüphelilerine yönelik yapılan suikast uygulamalarının tamamının Başbakanın bizzat özel onayı olmadan yapılamayacağını ifade etmiştir.

İsrail'in bu istihbarat organizasyonunun BM tarafından kınanmasına varacak kadar aşırılıklara giden uygulamalarının gelecekte su yüzüne çıkması beklenmektedir.

Şin-Bet'in bu keyfi tasarruflarının soykırım ve uluslararası mahkûmiyete ve tazminata konu olabilecek kadar vahim boyutlarda olduğu değerlendirilmektedir.

Şabak Belgeseli Temel Konuları

Yapımcı yönetmenliğini İsam Billan'ın üstlendiği “**GÖLGE TEŞKİLAT ŞİN BET**” adlı Al Jazeera'nın belgesel filmi son derece çarpıcı tespitlere yer vermektedir (Ballan, İ. 2013). Bu belgeselin ana hatları gerçek yaşam kesitlerinden detaylara dayanmaktadır.

The Gatekeepers-Bekçiler Belgesel Filmi ve Şin-Bet Başkanlarının İfşaatları

Errol Morris'in “**The Fog of War/100 Yılın İtirafı**”ndan esinlenerek yapılan film En İyi Belgesel dalında Oscar adayları arasına girmiştir.

Eski Şin-Bet başkanları, **Avraham Shalom, Yaakov Peri, Carmi Gillon, Ami Aya-lon, Avi Dichter, Yuval Diskin**'in anlatımlarına yer verildiği belgesel niteliğindeki filmde birçok ifşaata yer verilmektedir (Scott, A. O. 2012).

Bu röportajlara göre; birimin gizli niteliği onu aynı zamanda İsrail siyasi yapılanmasının bir parçası haline getirmiştir. Dolayısıyla bir anlamda politikacıların hatalarının sorumluluğunu Şin-Bet üstlenmektedir. Bu röportajlarda; Şin-Bet müdürleri bazı konularda son derece ahlak dışı yöntemleri olağan bir şekilde anlatmaktadır. Bu olayları görevin doğası gereği normal sayarlarken politikacıların kendilerini kullanmalarına tepki vermediler.

Ayrıca bir ulusu sonsuza dek baskı ve kontrol altına almanın mümkün olamayacağını pişmanlıkla itiraf etmektedirler.

Avraham Shalom/1980-1986

Shalom; Altı Gün Savaşı'na şahit olmuştur. Birdenbire bölgeye hâkim olmaları sonucu düşmansız kaldıklarından bahsetmektedir. Anti-terör konusunda çalışma yapmalarına karşı ortada henüz gelişen bir terörist faaliyet bulamadıklarından yakınmaktadır. Henüz terör gelişmemiştir. Ama yine de ön hazırlıkları olduğunu ifade etmektedir. Sonradan “şansları” dönecek ve terörizm tırmanacaktır. Bazı Museviler “Filistin Devleti” fikrini ortaya atınca bu fikre bayıldığını söylemektedir. Ancak terör artınca Filistin Devleti fikri ile uğraşmayı bırakıp, Batı Şeria ve Gazze ile deniz aşırı ülkelerde “terörizm” ile uğraşmaya başlamışlardır. Artık gerçek bir işleri vardır. Terörizmi kontrol altına almayı başaramışlardır. Bu sayede yöneticiler de rahat

nefes almışlardır. Ancak işgal yine de problemleri çözmemiştir. Sadece saldırılar azalmıştır. Aslında Filistinliler'in 67 yılının sınırlarına uygun yaşayıp yaşamadıkları konusunu Başbakanlar dikkate almamaktaydılar. En azından Meir ve Begin dönemlerinde durum böyleydi. Aralarında hiçbir fark yoktu. Ancak Perez dönemi yine de biraz farklı olmuştur. Şeklinde görüş bildirmektedir.

Avram dönemi, otoriter ve etkin bir yönetimin sergilendiği zamanlar olmuştur.

Yaacov Peri/1988-1995

Peri; yoğun biçimde aksanlı Arapça konuşma derslerinin bu dönemde önem kazandığını ve kurumsallaştığını anlatmaktadır. “Nablus'ta nereye bir taş atılsa ya bir kediye ya da bir teröriste denk gelirdi” demektedir. Bazen gecede yüzlerce kişiyi tutuklamışlardır. Bir stratejileri olmamasına karşın yüzlerce taktikleri vardır.

Köy meydanı veya cami avlularında topladıkları bir köyü perdeli bir minibüs içindeki maskeli itirafçıların önünden geçirerek “**tanımlama**” tekniği ile tespitler yapmaktaydılar. Böylece Ürdün ve Suriye'den gelen teröristler ele geçirilmiştir.

Kudüs'te Türklerden kalma bir hapishanenin şartları o kadar kötüydü ki insana “İsa'yı ben öldürdüm” dedirtecek kadar üne sahiptir. Şin-Bet tıkrı tıkrı çalışan sistemi ile on binlerce kişiyi sorgudan geçirmiştir. Birim iyi organize, etkili ve sistemattir. Şin-Bet kendisine bir bölge tahsis edildiğinde burayı karış karış/didik didik elden geçirerek sonuç almaktadır. Arap casuslarından kendi insanı ve köyleri ile ilgili tüm bilgiler ilk elden alınmaktadır. Bunlar askeri hükümet merkezine gelenlerin anlatımlarından elde edilmektedir. Böylece kimin işe alınacağı belli olur. Bunlar bağlantıları güçlü olan ve her yere sızmada becerikli kişilerdir. Bu kişileri ailesine bile ihanet ettirmeye varacak ustalıklı eğitmek gerçek bir başarıdır. İşgal edilen yerlerden zamanında çıkılması gerektiğini itiraf ve tavsiye etmektedir.

Oslo antlaşması kendisi zamanında gerçekleşmiştir. Yasa dışı yerleşim, başka yasadışılıklara da örtülü olarak izin verildiği şeklinde algılanmaktaydı.

Peri, son derece çarpıcı ve cesur itiraflara dayanan tespitlerde bulunmaktadır.

Carmi Gillon/1994-1996

Gillon; “**humint**” yani insan kaynaklı ajan-toplama vasıtaları ya da sorgulama yolu ile haber-istihbarat çarkını işlettiklerini anlatmaktadır. Zaten görevinin ilk günü, Kudüs’te bir sorgu merkezinde başlamıştır. İstihbaratı buradaki sorgu yöntemleri ile kavramıştır.

1982’de Lübnan’ın işgalinde Şin-Bet, Gazze ve Batı Şeriâdaki aynı yöntemleri uygula-yarak casusları işe almış ve MOSSAD’ı tahtından etmiştir. Avraham Shalom o dönem çok popüler durumdaydı. 1994 yılındaki 5 No’lu otobüse ilk bombalama eylemi bu dönemde yapılmıştır. Beit Lid, Borsa ve 18 No’lu otobüs katliamları ardından gelmiştir.

O günlerde Hama’stan Harizat isimli mahkûm O’nun döneminde “**SARSM**A” yöntemi uygulanırken beyni sarsılarak kafatasına çarpmış ve bebek sendromuna uğrayıp ölmüştür. Gillon Savunma Bakanı Michaael Ben-Yair ile bu konuda tartışmalar yaşamıştır. Gillon’a göre bu yöntem olaylarda yüzde yirmilik bir azalma sağlamaktadır.

Ardından El Fetih hücrelerinden biri, 1980 yılında El-Halil’de Sinagogdan çıkanlara saldırdı. Ardından otuz gün sonra intikam için Filistinli Belediye Başkanı Bassam Shaka’ya Nablus’ta, Karim Halaf’a ise Ramallah’ta saldırılmıştır. Yine El-Brief Belediye Başkanı İbrahim Tavi’l’in evinde patlayan bomba bir patlayıcı imha uzmanını kör etmiştir.

Peri bunu yapanların Yahudi eylemciler olduğundan emindir. Ancak Filistinliler üzerine odaklanıldığından bunun faileri ile ilgili bir arşivlemeleri yoktur. Bu bir istihbarat fiyaskosudur. Altı ay sonra görülmüştür ki bu Yahudi grup üst düzey konumlarda bağlantıları olan ideolojik bir gruptur. Grubun bağlantıları onlara dokunmayı zorlaştırsa da suçüstü seçeneği ortadaydı. Kudüs’te bir Filistin otobüsüne bomba koyma planlayan grup takip edilerek adalete teslim edilmiştir. İki yüz elli kişiyi öldürmeyi planlayan aynı grup Mescid-i Aksa’nın kubbesini uçurma planları da yapmıştır. Çünkü onlara göre Mescid Yahudi Mabedi’nin üzerinde durmaktaydı. Bu yıkım tüm İslam Âleminin İsrail’e savaş açması ve Yahudi azınlığın yok olması ile sonuçlanabilecek kadar küresel ölçekte karışıklık demektir.

Bu Yahudi mistik örgüt **ARMAGEDDON**’a

hizmet ettiğine inanmaktaydı. Mesih’in gelişi ve Yahudi Krallığı böylece mümkün olabilecektir. Mahkeme lobilerin ve Knesset’in etkisiyle bu eylemcileri kısa sürede salıvermiştir. Sonuç olarak bu olay Şin-Bet’in sorgulanmasına yol açmıştır.

Yigal Amir adlı bir Yahudi ham sofu bu iklimin verdiği cesaretle Başbakan Rabin’i öldürmüştür. Fanatik Hahamlar sistemin derinliklerinden kendilerini göstermişlerdir.

Gillon, samimi ve gerçekçi değerlendirmeler yapmaktadır.

Ami Ayalon/1996-2000

Ayalon: barış anlaşma ve görüşmelerini yokmuş gibi hareket etme taraftarıdır. Ayalon, Rabin suikasti ile geleceğin ne denli karanlık olduğunu idrak etmiştir. Tarih değişmiştir. Barış çok uzaktır. Rabin suikasti Ayalon’un Şin-Bet’in başına geçmesi sonucuna yol açmıştır.

Şin-Bet büyük bir kriz yaşamaktadır. Koruması gereken Başbakan korunamazken daha ne anlatılabilir? Şin-Bet çökmüştür. Her anlamda köklü bir değişim şart olmuştur. Ama en zoru da Filistinliler ile işbirliği artık şart olduğu gerçeğidir. Artık iki toplumun eşit olmayan güçleri dengelenmiştir. İsrail F-16’ları karşısında Filistinli intihar bombacıları asimetrik güç dengesi haline gelmiştir.

Salah Shehadeh, Hama’sta üst düzey bir yöneticidir. Şin-Bet onu yok etmek için evine bir tonluk bomba atmıştır. Bu operasyonda yanlış istihbarat masum sivillerin ölümüne yol açmıştır. Orantısız güç kullanımı sık uygulanan bir yöntemdir. Bu durum “kötülüğün sıradanlaşması”na yol açmıştır.

Peri, bu görev esnasında empatiye varan yaklaşımları içselleştirmiş görünmektedir.

Avi Dichter/2000-2005

Dichter: Mülteci kamplarından elde edilen bilgilerin yıllar sonra bile kullanılacak çok kıymetli temel arşiv verilerini olduğunu söylemektedir. Ayrıca Arapçayı aksanlı konuşmak Şin-Bet mensubunun başlıca şartıdır.

Bu dönemde Hamas üyesi bir bomba yapım uzmanı olan Yahya Ayyaş cep telefonuna yerleştirilen bir bomba ile Şin-Bet tarafından öldürülmüştür. Dichter yüksek teknoloji ve daha planlı operasyonları sahada kullanmıştır.

Dichter, yalın ve sade yaklaşımlara dayanan son

derece net analizleri ile dikkat çekmektedir.

Yuval Diskin/2005-2011

Diskin; Politikacıların operasyonel kararlarda sıfır ya da bir kararı vermelerini kendilerinden talep ettiğini ifade etmektedir. Karar vericiler Şin-Bet müdürlerine üç ve dört seçenekli harekât tarzları ile gelmemelerini, yap ya da yapma ikileleriyle insiyatif almaya itildiklerini, böylece politikacıların sorumluluklarından kaçtıklarını ifade etmektedir. Diskin'e göre karar vermemek kolay görünmesine karşın bu en zor olandır. Teröristlerin yanında masum sivillerin de bu uygulamalar içinde zarar görmesinin yüksek olasılıklar barındırdığından söz etmektedir. Diskin "İsrail Savaşı Kaybederse" adındaki bir kitaptan çok etkilenmiştir. Diskin zeytinlerle kaplı Nablus'ta görev yapmıştır. Mültecilerle temas etmek Diskin'in çok sevdiği görev alanları arasındadır.

Bir Arap ajanı işe alıp ona kendisinin bile hayret ettiği işleri yaptırmak gerçek bir ustalıktır.

Yahudi yerleşimcilerin Hükümetin ne karşı çıktığı ne de evet diyebildiği bir örtülü izne işaret ettiği bilinmektedir. Bunu en iyi şekilde Şin-Bet bilmektedir.

Diskin, politikacıların bilinmeyen yüzlerini yaşanan gerçek olaylar ile ortaya koymaktadır.

1968 yılında yazdıkları ile İsrail'in Filistin'i işgalini eleştiren Lebowitz, Filistin nüfusunu kontrol altına alınması çabalarının Şin-Bet devletini doğuracağını haykırmıştır. Ayrıca Şin-Bet'in hukuksuz tedbirlerinin tüm bir ulusun sicilini lekeleyeceğini öngörmüştür (Moreh, D. 2012). 2018 yılında geriye dönülüp bakıldığında, Lebowitz'in bu tespitleri kehanet olarak değerlendirilmemelidir. Yaşananlar O'nun salt dehası yanında kendi toplumunu ne kadar yakından tanıdığını da ortaya koymasından dikkat çekicidir.

İstihbarat sadece istihbaratçılara bırakılmayacak kadar önemli bir faaliyettir. İstihbaratın sahibi onu politik arenada yönetebilecek kadar mahir ve ahlaklı birisi olmalıdır.

Sonuç

Özellikle bu çalışmanın temel aktörleri olan Şin-Bet müdürleri tüm "düşmanları" ile görüşüp barışı tesis etmenin gerekliliğini ısrarla vurgulamaktadırlar. Profesyonel istihbarat, düşman ile

teması öngörmektedir. Askeri tedbirler tek başına barışı garantilememektedir. Onlara göre barış için karşılıklı güven tesisi şarttır. Bunu ilk idrak eden aktörler de istihbarat mekanizmalarının yöneticileri olmaktadır.

Şin-Bet müdürleri insanların hayatlarını cehenneme çevirdiklerini ve buna hakları olmadıklarını kabul etmektedirler. Terör bahanesi ile halka zulüm yapıldığını ve zalimlerden olduklarını itiraf etmektedirler.

Fakat önemli bir ortak kanaatleri daha vardır. **"Politikacılara asla güvenme!"** Çünkü suç ortakları onlardır.

Daha iyi bir siyasi gerçekliğin oluşturulabilmesi ve içselleştirildiği sonucunun **"zaferin ta kendisi"** olması gerekmektedir. Bunu sağlayamamışlardır. Diğer bir deyişle İsrail tüm cepheleri fetretmiştir. Ama daha politik bir gerçeğe ulaşamadıkları için zaferleri yoktur. Bu bir Pirus zaferidir, belki de.

İsraililer güvenlik istediler. Daha çok intifada buldular. Filistinliler devlet istediler. Daha çok yerleşimci ile karşılaştılar. Bu paradoksu en başta fark edenler Şin-Bet müdürleri ile Filistinli istihbaratçılar olmuştur. Her iki toplumun egemen elitleri Şin-Bet'in evrildiği bu fikre uzak düştükleri oranda intifada ve yerleşimci ile karşılaşmaya devam edeceklerdir. Ne kadar sağduyu eksikliği varsa o kadar intifada ve yerleşimci olacaktır.

Şin-Bet en azından bunun anlaşılması için yapılmaması gereken her hatayı yapmıştır.

Kaynakça

Darmon, A., (2015). "Defense". Paris: İsrail Magazinen 179 Yayınları

Denece, E. ve Elkaim, D. (2014). "Les services secret Israeliens-Aman, Mossad et Shin Beth." Paris: Tallandier Yayınları.

Ballan, İ., (2013). "Gölge Teşkilat Şin Bet". Al Jazeera: Al Jazeera Media Network Ya-pımcılık.

Scott, A. O., (2012). "Six Israeli Spymasters on a Shadowy Past and a Dark Future 'The Gatekeepers,' Documentary by Israeli Director Dror Moreh". New York: The New York Times.

Moreh, D., (2012). "The Gatekeepers, Documentary". İsrail: Dror Moreh Productions, Les Films du Poisson Cinephil, Wild Hearth Productions.

Her ne zaman “ON YIL SAVAŞLARI” yâdına düşse, o savaşların, hele hele “Milli Mücadele”nin destanını yazamamanın ıstırabını ruhumun derinliklerinde duyarım. Şairlerimizden, merhum Faruk Nafiz Çamlıbel’in “Han Duvarları”nda okuduğum Maraşlı Şeyhoğlu’nun, İncesu Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Kervansarayı’nın duvarına yazdığı şu ifade ile titrerim: “Maraşlı Şeyhoğlu Satılmış’ım ben, huduttan hududa savrulmuşum ben”...

Arefe günü akşam yemeği esnasında hanıma ve ablasına, Gültepe’de, Kalem Kırdı Cami-i Şerifi önündeki namazgâhın banisini sorduktan sonra, aşağıdaki notları dinlediğim kadarıyla yazıya geçirmeye karar verdim. Ben fakir-i pür taksir Sakarya Melhame-i Kübrası’nda bulunmuş, gazilerden birinin, Harun Keskin’in torunuyum... ben iki yaşında iken dedem ahirete intikal etmiş. “Büyük bir işi başarmış olmakla mağrur” çehresini çok az hatırlıyorum. Vefat ettiği 1938’e değin, köyümde ve çevremizde yaptığı hasenatı hep dinlemişimdir. Allah rahmet eylesin.

Portrelerden birincisi Eczacı merhum Hazım Gönen’dir. “Hakkı Baba” ile birlikte ON YIL SAVAŞLARI’nda, Yemen Cephesinde, İsmet Paşa ile saf tutmuşlar. Hazım Gönen iki evlilik yapmış, birinci eşi Rana Hanım’dan iki çocuğu olmuş: Ülkü ve Emel. Oğlu Ülkü, çok küçük yaşta vefat etmiş. Emel Hanım, henüz berhayattır. Av. Mehmet Özateş’in hanımıdır ve Seyit Burhanettin’deki NAMA ZGÂHIN bâniyesidir. Babası adına yaptırmış. Merhum Hazım Gönen’in ikinci eşi, İstanbullu Şeküre Hanım’dır ve ondan çocuğu bulunmamaktadır.

Hazım Gönen, CHP’nin uzun süre il başkanlığını yapmış. Merhum İsmet İnönü Kayseri’yi teşrif ettiklerinde O’nun evinde misafir olurmuş, kayınpederi Kadir Baydoğan da her defasında Paşa’nın elini öpmek üzere Eczacı Hazım Gönen’in evine gidermiş... Kızları Emel Hanım ve kızı ile Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü öğretim üyesi Neslihan Altuncuoğlu’nun ayrıntılı bir mülakat yapması dileğimdir...

İkinci portremiz Şih Mehmet Perdahçı olup, kayıinvalidem, merhume Mürüvvet Baydoğan’ın dayısı; merhume Hikmet Hanım ile merhum Şaban

ve Ahmet Perdahçı’ların babasıdır. Harb-i Umumi’de Sarıkamış Cephesi’nde bulunmuştur. Tahminen 1892 doğumlu olup, 1961’de Adana’da vefat etmiş. Aile, Kayseri’den göçle Adana’ya yerleşmiş. XX. Yüzyıl başlarında, Harb-i Umumi yıllarında Osmanlı Türkiyesi’nin sosyo-ekonomik ahvalini anlamaya yardımcı olabilecek bir anısını buraya kaydediyorum. Sarıkamış artıkları olarak, yayan, ayak yalın, baş kabak doğum yerlerine dönerlerken yolda bir hayvan ölüsü aramışlar, zira derisini yüzüp ayaklarına çarık yapacaklarmış. Sakarya’da ordu efradına yedirmek için mevaşi (büyük baş hayvanlar) getirildiği zaman, Fevzi Çakmak Paşa; Mehmetçiklerin etten ziyade bir parça deri için yarıştıklarını anılarında anlatmaktadır.

Şih Mehmet Perdahçı’nın küçük kardeşi Rıfat Efendi, Milli Mücadele’de, Kayseri Lisesi’nde öğrenci imiş. Sakarya Melhame-i Kübrası’nda, arkadaşlarıyla birlikte ve gönüllü olarak cepheye gitmişler ki tahminen 16 yaşında imiş bir daha dönmemişler. Kayıinvalidem zaman zaman dayısını zikreder ve gözyaşı dökerdi.

Üçüncü ve son portremiz, Nuh Mehmet Efendi’dir. Kayınpederimin babası olup, “Kadir oğlu Nuh Mehmet Efendi” adıyla Çanakkale’ye gitmiş, o dahi dönmemiştir. Kayıinvalidemin kayın pederi, Ayşe, Aysel Hanımlar ile Şükrü Bey’in dedesidir. Tarafımızdan hazırlanıp Kayseri Ansiklopedisi’nde yayınlanan “Kayserili Çanakkale Şehitleri” listesinde yer almaktadır.

Üç portre ile ilgili bilgileri özellikle kuvvetli bir hafızaya sahip olan baldızım Ayşe Bozkurt Hanım ile kardeşi, eşim Aysel Hanım’dan dinledim ve hiçbir ilavede bulunmadan kayda geçirdim. Bu topraklara kanını, alın terini ve duasını vermiş bir ailenin kızıyla evli olmaktan duyduğum memnuniyeti anlatamam. Milli Mücadelede, Anadolu’nun tüten her ocağından şehitler ve gaziler bulunduğuna hükmettim. Yahya Kemal Beyatlı’nın bu ülkenin nüfusuna ta Malazgirt’ten itibaren sayısını yaşayanlarla beraber bulunan ruh ordularını bir kez daha ve katiyetle anladım. “Şüheda Yurdum” her zaman hürmetli ve onu her daim bayındır kılmanın ne denli ehemmiyetli olduğunu da idrak ettim. Hala şehitleri olan Anadolu’yu, üzerindikilerle, altındakilerle, hürmetle yâd ediyor hepsine Cenab-ı Hak’tan rahmetler diliyorum.

Özet

Türkmen ezgileri estetik, üslup ve ifade bakımından kültürümüzde yer etmiş en zengin halk edebiyatı ürünlerimizdendir. Bu ezgiler, yurt ve ulusla ilgili tarihsel olayları efsaneleştirirken halk kahramanlarının ulusun zihnine yerleşmesinde önemli bir role sahiptir. Dünyanın çeşitli coğrafyalarında, etki bırakmış kahramanlar her devirde halk müziğinin konusu içinde yer alır. Bu kültürün ana kaynağı Orta Asya'dır. Asya'dan Anadolu'ya farklı din kuşaklarında yaşayan Türkmenlerde doğa ve hayvan sevgisi yer etmiş; ancak, bu sevginin "totemizm" ve "natürizm" kültürü ile hiçbir devirde ilgisi olmamıştır. Halk ezgilerinin, hikâyelerinin, masallarının ve efsanelerinin esin kaynağı çoğunlukla doğa ve hayvan sevgisidir. Eski Türk dini de görünüşte "natüralist", gerçekte "sembolist" bir din olmuştur. Hayvan üzerine yapılmış destanlarda Türkmen ezgileri büyük bir yer tutmuştur.

Anahtar Kelimeler: Türkmen, kültür, ezgi, müzik

Giriş

Türkmen ezgileri, estetik, üslup ve ifade bakımından çok zengin bir niteliğe sahiptir. Öyle ki; yaşam süreci içinde geçen en yalın, en değersiz konulardan tutun da, en yükseklerine, yurt ve ulusla ilgili tarihsel ve toplumsal olaylara, efsaneleşmiş halk kahramanlarına kadar her şey onun ifade alanına girer. Örneğin; çeşitli konular üzerine söylenmiş destanlar, Köroğlu, Genç Osman, Gazi Osman Paşa, Yörük Ali Efe gibi kahramanlar, Estergon, Budin, Belgrat, Cezayir, Selanik gibi kaybedilmiş memleketler, savaşlar, aşiret kavgaları, isyan olayları, ölüm olayları, Kara Yusuf, Alay Beyi gibi Rumeli Halk Kahramanları, Sarı Zeybek, Gerali, İslamoğlu, Çakırcalı, Sepetçioğlu, Koca Arap, Timur Ağa gibi halk üzerinde etki bırakmış kahramanlar, halk müziğinin konuları içine girer. Bunlardan ayrı ninniler, zanaat ezgileri, esnaf türküleri, denizci havaları... gibi daha nice anonim konular halk müziğimizin kadrosunu doldurup taşırır. Bu bakımdan Anadolu'muz gerçek toplumsal bir fonksiyona sahip bulunmaktadır. Bu ezgiler, halk yaşamının, halk ruhunun gerçekten tam ve en içten ifadesidir.

Buraya kadar açıklamaya çalıştığımız bu büyük kültür olayının ana kaynağı nereden geliyor? İşte burada soruya yanıt vermemiz gerekiyorsa, Orta Asya kaynaklarına kadar inmemiz gerekir.

Türkler Orta Asya'dan Anadolu'ya gelinceye kadar çeşitli din devreleri geçirmiş ve bununla birlikte yaşamları boyunca doğa ve hayvan sevgisi önemli rol oynamıştır. Bu nedenle eski Türklerde bu yaşantının «TOTEMİZM» ve «NATÜRİZM» kültürü ile ilgisi vardır. Esasen eski Türk dini görünüşte «NATÜRİST» gerçekte «SEMBOLİST» bir dindi. Totemizm devrinde hayvanlar, natürizmde de doğa-

sal olaylar sembolleri meydana getirmiştir. Nitekim Göktürklerde ve Uygurlarda esas totem «KURT» idi. Oğuz efsanelerindeki örgütte Bozoklar'da Gök Han'ın totemi «ŞAHİN = DOĞAN». Ayhan'ınki, «KARTAL», Yıldız Han'ınki de «TAVŞAN» idi. Her biri kendi totemini kutsal sayar, ona ok atmaz onu öldürmezdi.

Bugünkü ay takvimi o devirde sırayla: « FARE - ÖKÜZ - PARS - TAVŞAN - EJDERHA (TİM-SAH) - YILAN - AT - KOYUN - MAYMUN - TAVUK - KÖPEK - DOMUZ (TUNGUZ)» adlarıyla belirleniyordu. Nitekim bir insanın doğumu bu hayvanlardan hangisine rastlarsa o hayvan o insanın totemi olurdu. Sonraları birçok kabileler (boylar) hayvan isimleriyle de anıldı. Hatta bugün bile Anadolu'nun birçok Türkmen oymakları (Aşiretler) hayvan isimleri taşırlar. Örneğin; Tekeler, Akkoyunlular, Sarı Keçililer, Kara Koyunlular. Bozdoğanlar gibi halen aşiretlerde bazı aylar önceden olduğu gibi hayvan ismi taşırlar. Örneğin; Oğlak, ayı ve Elbeyli'nin pirine de (Boz geyikli) denmektedir. Hayvanlar üzerine yapılmış Bülbül, Fare, öküz destanları ve At, Kırat, Ala geyik, Keklik, Turna, Koyun, Güvercin, Yeşil kurbağalar... Türkmen ezgilerimizde geniş yer alır.

Halk hikâyelerimizde ve masallarımızda «Alageyik, Kurtla Koyun, Kaplan, Kedi masalları çoktur. Atasözlerimizde de «Atın dik başlısı, yiğidin ağır başlısı», «Öküzün inek başlısı, güzelin uzun saçlısı», «Deve sunadır, koyun berber, keçi çerçidir, at server (Yani başkan). Gene inançlarımız arasında, kurdun dişini cepte taşıyana nazar değmez, uykusunda da sayıklamazmış. Bozkurdun gözü kurutulup, dövülüp, tozu göze sürülürse göz iyi görür ve ağrımazmış.

Balık, arı, geyik, kedi, Muaviye'ye düşmanlık etikleri için Alevilerce makbul sayılırmış. Buraya ka-

dar vermiş olduğumuz bilgi ve örneklerle Türkmen ezgilerinin «Profan La Dini» yani Din dışı bölümü açıklanmış bulunmaktadır. Türkmen ezgileri yalnız din dışı değil, bir de dinle ilgili «Gizli Alevi Türkmen Müziği» vardır. Alevi Müziği; Türklerin İslam- lıktan önceki din ve kültür izlerini taşıdığından, kadınlı- erkekli, sazlı sözlü-oyunlu eski Türk gele- neklerini sürdürdüğünden, öz Türk gelenekleri, öz Türk sazı ve dilini yaşattıklarından dolayı özel bir değer taşırlar. Halen Tahtacı oymaklarında, eski din kalıntıları en canlı biçimde yaşamaktadır. Her ne- dense azınlıkta kalmaları ve küçümsenmelerinden dolayı kendi içlerine çekilmişler ve birbirlerine sımsıkı bağlanmışlardır. Bu nedenle en eski Türk Kül- türü kalıntılarında örnekleri zamanımıza kadar taşıyıp getirmişlerdir. Özellikle güneyde, doğa ko- nusunun ele alındığı dağ Türkmen aşiretlerinin barındığı görkemli Anadolu Halkı'nın gerçekten dağ olarak tanıdığı yüce Toroslardır. Güney Anadolu'yu kaplayan Toroslar'ın 2800 m. yükseklikteki BİN- BOĞA Dağı, 3700 m. yükseklikteki ALADAĞ, 3000m. yükseklikteki BULGAR ve BOZDOĞAN Dağları, Karacaoğlan ve Dadaloğlu'na esin kaynağı olmuşlardır.

Örneğin; Dadaloğlu;

1) Binboğa da, Koç Dağı'nı gözedir.

Geyik Ceran Lale Sümbül tazedir.

Ablak sığınları boyun uzadır.

Farız avcı ister sana Binboğa

2) Dumanlıdır Aladağın alanı

Ortasında sarı çiçek savranı

Yiğit durağı da arslan yatağı

Dilberlerin hep de böyle ola mı

Karacaoğlan'dan;

Yeşil ördek sulanıyor gölekte

Altın küpe şavk veriyor kulakta

Şahin gibi yükseğinde uçarka

Leylek gibi engininden geçerken

Dadaloğlu;

Yürü bre Bulgar Dağı Senden yüce dağ olmaz mı?

Seni yaylayan güzelin Al yanağı bal olmaz mı?

SİLİFKE YÖRESİNDEN Yayla yolları:

Yayla yollarında göç katar katar

Öğründen ayrılmış bir palaz öter

Bu ayrılık bana ölümden beter

Ağlaşalım ayrılığın günüdür

Keklik:

Keklik olsam yuva yapsam

Ben de bağlara bağlara

Ben yârimi alsam kaçsam

Yüce dağlara dağlara

Teli Turnam:

Aşağıdan selen selli turnalar

Ötme telli turnam gönlüm şen değil

Derdim birikene sen de beş etme

Ötme garip turnam gönlüm şen değil

Sonuç

Estetik, üslup ve ifade bakımından çok zengin bir niteliğe olan Türkmen ezgileri doğa ve hayvan sevgisine dayalı kültür ürünlerimizde önemli bir yere sahiptir. Türkmen ezgileri, halk yaşamının, halk ruhunun en içten ifadesidir. Bu kültür sadece Anadolu ile sınırlanamaz, bu kültürün ana kaynağı Orta Asya'dır. Bu kültürü anlamak için Orta Asya kaynaklarına kadar inmemiz gerekir. Orta Asya'dan Anadolu'ya intikal eden doğa ve hayvan sevgisi üzerinde «totemizm» ve «natürizm» kültürünün il- gisi yoktur. Halk hikâyelerimizde, masallarımızda, atasözlerimizde, destanlarımızda geçen doğa ve hay- van sevgisi tamamen semboliktir.

KOŞMA

-Muhterem Hocam Yurdanur SAKAOĞLU'na-

Gönül, dertlerinden müstekî olma,

Derdi olmayanın dermânı olmaz.

Varlığından mağrûr kişi bilsin ki

Kendini aşmaya fermânı olmaz.

Gün gelir başında eserse eylül

Çile sevinciyle ebet için gül.

Yalnızlık elinden yakınma gönül

Münzevî ağacın ormanı olmaz.

Gönül sermâyesi çileyle dolsun,

Fânîliğin gülü bu bağda solsun.

Emânet tarlada mahsûlün olsun

Mahsûlsüz tarlanın harmanı olmaz.

Önder ÇAĞIRAN

Eski zamanlarda, bir Kök-Türk kabilesinde bir şey olmuştu. İnsanların bazıları halsizleşmeye başladı, Yüzleri rengini kaybetti, ağrıları vardı. Ağlama sesleri sarmıştı Kök-Türk obasını. Hastalık ansızın yayılmıştı. Herkes büyük bir çaresizlik içerisindeydi. İlk ölüm gerçekleşti. Ardından diğerleri geldi. Obanın yarısından fazlası ölmüştü.

Matem havası sarmıştı her yanı. Kalanlar için hiçbir şey eskisi gibi olmayacaktı. Yaralar asla sarılamayacaktı.

Alp Abay yine hüznüydü bugün. Kardeşini düşünmekten alıkoyamıyordu kendini. Artık tüm o eski anılar onun için bir acıydı sanki. Konuşamıyor, ses çıkaramıyordu. Gözlerindeki yaş bir türlü dinmek bilmiyordu.

Nasıl olurda kardeşi bir daha geri gelmezdi? O ne yapmıştı ki, kardeşinin suçu neydi? Kendi ne suç işlemişti? Ne içindi bu kadar ceza. Sonra içinde az bir rahatlama hissetmişti. Uzun zamandır, ilk kez rahatlamış, içi huzur dolmuştu. Kardeşi, belki daha iyi bir yere gitmişti. Daha iyi bir yaşamdaydı şimdi.

Kendini biraz toparladı. Biraz hava almak ona iyi gelecekti. Birkaç adım yürüdüktan sonra obanın bilge kişisi Kam Akay'ın konuştuğunu gördü. Diğerleri onun etrafında toplanmıştı. Merakla oraya yürüdü.

Bilge Kam Akay, yanındakilere, "Bu ölümler kesinlikle kötü bir ruh tarafından olmuştur. Acun düzeni bozulmuştur. Acun düzeni için yağış (kurban) gerek." diyordu.

Alp Abay, bedenleri ele geçirdikten sonra, kendi amaçları için kullanan ve amacı, öncelikle bizi cezalandırmak isteyen, sonra da bize mesaj vermeği amaçlayan kötü bir ruh olmalıydı bu, diye düşündü.

Alp Abay'ın zihni, bütün gün Bilge Kam Akay'ın söyledikleri ile zihni karmaşık hale gelmiş, düşünceleri sadece bu olayla odaklanmıştı. Kötü ruh aklına takılmıştı. Bu acımasız canavarı düşündükçe ona öfkeleniyordu. Hava kararmış ve uykusu da

gelmişti. Ama zifiri karanlıkta içini derin bir korku kapladı. Sürekli uyanıp etrafa bakıyordu. Buralarda onu mu izliyordu, bu kötü ruh? Gece boyunca korkudan uyuyamadı; ancak, sabaha doğru dala bildi. Ter içinde kalmıştı. Alnında biriken terleri koluyla sildi. Kâbus gibi bir rüya görmüştü. Rüyasında kötü ruh onu görmüştü. Evet, bu canavar onu ziyarete gelmişti. Boynuzları vardı. Her tarafı kana bulanmış bir canavardı, bu.

Alp Abay, ilk iş Bilge Kam Akay'ın yanına koştu ve gördüklerini anlattı. Kabilenin tüm üyeleri de onun şekli hakkında gün boyu konuştu. Artık herkes korkuyordu. Uykusuz günler başlamıştı. Ondan korunmanın yolu neydi? Yine gelmesine nasıl engel olabilirdi? Tek konuşulan şey buydu artık. Günler sonra Bilge Kam Akay kan akıtılması gerektiğini söylemişti. Bir kurban gerekliydi. Kötü ruhun istediği şey kan olmalıydı.

Zaman ilerledikçe Abay'ın içinden atamadığı bir his, bir korku olmuştu, bu. Neden, kardeşiydi? Hep kardeşinin kendisinden daha iyi biri olduğunu düşünürdü. Kötü ruhun öldürmesi gereken kişi kendisiydi. Yanlış bir seçim yapmıştı bu ruh. Yoksa kötü ruhun cezalandırdığı kişi kendisi miydi? İçini derin bir suçluluk duygusu kapladı. Keşke, daha iyi birisi olsaydı. Belki, o zaman kardeşi hayatta olabilirdi. Bu duygu içini kapladığı zaman uyuyamıyordu. Kardeşi kendi yüzünden ölmüş olabilirdi.

Günler geçtikçe Abay, rahatlıyordu. "Belki!" dedi, içinden bunların hepsi bir yazgıydı. Olması gereken buydu. Yapabileceği hiçbir şey yoktu. Yazgısı değiştirilemezdi. Gece olduğunda gökyüzüne baktı. Karanlıkta binlerce ışık vardı. Kardeşi belki de o ışıklardan biriydi. Işıklardan en büyüğü onun kardeşi olabilirdi. Kardeşinin onu gördüğünü düşününce yüzünde bir gülümseme belirdi. Her gece, onunla konuşuyordu artık. Kardeşi bir ışık olmuştu. Kendisi de bir gün öldüğünde, o da o ışıklardan birisi olabilirdi.

Alp Abay, dolaşmaya çıktığında kalabalığın arttığını gördü. Kimdi bu insanlar. Kalabalığa doğru yürüdü. O an gözleri ilk kez onu gördü. Gördüğü

güzelliğe inanamıyordu. Saçları, yüzü büyüleyiciydi. Gözlerini ondan alamıyordu. Abay, bir yandan onların kim olduğunu anlamaya çalışırken bir yandan da hep onu izliyordu. Bu kalabalığın nedeni başka bir kabilenin buraya yerleşmek istemesiydi. Geldikleri yerde kuralık vardı ve onlar da buraya yerleşmek istiyorlardı.

Alp Abay gece olduğunda, kızı aklından çıkaramadığını fark etti. Nereye baksa onu görüyordu. Bütün gece onu düşünmekten uykusuz kalmıştı. Ertesi gün onun kim olduğunu öğrenmek istiyordu. Bilge Kam Akay'ın otağına gitmeye karar verdi.

Oraya vardığında, kız da ordaydı. Bilge onları misafir etmişti. Hemen konuşmaya başladılar. Onun isminin Arsebük olduğunu öğrendi. Ona baktıkça öyle büyüleniyordu ki, yüreği mutluluktan uçuyormuş gibi oluyordu. Sonra uzun boylu ama cılızlaşmış bir erkek girdi içeriye ve onun Arsebük'e bakışından aralarında bir şey olduğunu anladı. Onun bir kocası olduğunu öğrendi. Arsebük'ün yanında cılız adam onun kocasıydı. Adamın gözlerine baktı. Adamın bakışı kardeşinin ölmeden önceki bakışına benziyordu. Bu dünyaya ait değilmiş gibi bakıyordu. Netice de Arsebük'ün bir kocası vardı. Alp Abay'ın kalbi duracak gibi oldu. İçine çöken büyük bir acıyla ayrıldı, oradan.

Yüreği ıstırapla dolmuştu, yine. Aklında Arsebük'den başka bir şey yoktu. Midesi bulanıyor. Sürekli aklında onunla konuşuyordu.

Zaman geçmek bilmiyordu ve sanki uzuyordu, Arsebük'ü silip atamıyordu, yüreğinden ve bir türlü onu unutamıyordu.

Bir gece yine onu düşünüyordu gökyüzündeki ışıklara bakarak. Birden öylesi bir şey hissetti ki içinde. Arsebük ile olan kutsal bir şeydi. Tüm bu olanları bir planlayan olmalıydı. Her şeyin üstünde bir güç. O an hissettiği şey Kök-Tengri'ydi. Bu ışıkları, ruhu ve bütün bu kaderi planlayan bir Tengri. Her şeyin bir anlamı vardı.

Ruhu huzur doluyor, rahatlıyordu. Gülümsedi. Az sonra da güzel bir uykuya daldı. Boynuzlu canavar rüyasında Arsebük'ü kovalıyor, Arsebük var gücüyle ondan kaçmaya çabalıyordu. Alp Abay, kardeşi Alp Baturay'ın atını alıp Arsebük'le boynuzlu

canavarın arasına girdi ve kardeşinin atını yatırıp yağış kıldı (kurban etti). O an boynuzlu canavar inleyerek durdu. Canavar, aevli bir ateşle yanıp kül oldu.

Alp Abay yine terler içinde uyandı. Yatağından kalktı, otağın önüne çıktığında Bilge Kam Akay'ı kardeşi Alp Baturay'ın atının yularından tutuyordu. Akrabalarından bazıları da birkaç koyun getirmişlerdi. Bilge Kam Akay, "Gel!" diye seslendi Alp Abay'a. Alp Abay, Bilge Kam Akay'ı takip etti. Bilge Kam Akay, Alp Abay'ın kardeşinin atını kardeşinin otağının önünde yere yatırdılar.

Bilge Kam Akay, "Bu kurbanları daha önce veremeliydik, ata acılamakla iyi etmedin, Al bu bıçağı!" diyerek, Bilge Kam Akay, elindeki keskin bıçağı Alp Abay'a uzattı. Alp Abay bıçağı aldı ve diz çöküp atın boyuna bıçağı dayadı. Sağına, soluna baktı. Akrabaları da aynı şekilde koyunları yatırıp boyunlarına bıçaklarını dayamışlardı. Ayı anda bıçaklarını görevlerini yapmış, otağın çevresi akan kanlarla kızıl kana bulanmıştı.

Alp Abay ve akrabaları ayağa kalktılar. Kam Bilge Akay önde hemen arkasında Alp Abay ve onunda arkasında akrabalar, altı kez otağın etrafında döndükten sonra, otağın kapısının önünde durdular. Akıttıkları gözyaşı yerde akan kanlarla birbirine karışmaya başladığında yüzlerini bıçakla çizdiler. Çadırın etrafında tekrar yedi tur attılar.

Gün uygun olduğundan hemen kardeşinin atını yakıp kardeşinin mezarına gömdüler. Atın Kafasını mezarın başına astılar.

Obaya döndüklerinde Arsebük otağlarının önünde figan feryat gözyaşı döküp saçlarını yoluyordu. Bilge Kam Akay'a biri yaklaştı, "Bilge Kam Akay'ım, akşam kocası uçmağa barmış." dedi.

Alp Abay, figan feryan ağlayan Arsebük'e doğru adımlarını attı, adımlarına engel alamıyordu. Acıyla feryat eden Arsebük'ü koltuk altından yakalayıp ayağa kaldırdı. O an göz göze geldiler. Yüreklere benzer acıyla yanan Alp Akay ve Arsebük'ün içine ılık ama onları rahatlatan bir sevgi dalgası yayıldı. Arsebük, Alp Akay'ın omzuna elini koydu. "Yüreğini sıkma, rahat ol, Kök-Tengri sabır versin." Arsebük Alp Abay'ın sadece gözlerini bakarak başını salladı.

MANİSA TARİHÇİSİ İBRAHİM GÖKÇEN'İN GENÇ SPİL DERGİSİNDEKİ YAZILARINA DAİR

Naci YENGİN

Özet

Bu makalede Şubat 1953-Nisan 1963 yılları arasında Manisa'da yayımlanan Genç Spil Dergisindeki İbrahim Gökçen'in makaleleri üzerine değerlendirmelerde bulunulacaktır. İbrahim Gökçen 1937-1957 yılları arasında Manisa'da görev yapmış tarihçi-ressam eğitimcidir. İbrahim Gökçen'in kısaca hayatı ve kitaplarının isimleri verilecektir.

Anahtar Kelimeler: İbrahim Gökçen, hayatı, kitapları, Genç Spil Dergisi ve dergideki yazıları, Manisa.

Giriş

İbrahim Gökçen'in makaleler üzerinde değerlendirmelerimize geçmeden önce başta hayatı olmak üzere, bazı yönleri üzerinde bilgi vermek değerlendirmelerimiz açısından önemli olduğu düşüncesindeyiz.

1.İbrahim Gökçen Kimdir? (1906-Şubat 1958)

Nüfus kayıtlarına göre İbrahim Gökçen Selanik'e bağlı Gevgili'de 1322(1904) tarihinde doğdu.¹ İfadelerine yer verilse de Ali Birinci gibi akademisyenler ve bazı yazarlar Onun 1906 doğumlu olduğunu ifade eder.² İbrahim Gökçen'in kızı Emine Meral Seçer Hanım babasının Gevgili kazasının Mayadağ bucağına bağlı Karasınan köyünde doğduğunu ifade etmişlerdir.³

İbrahim Gökçen'in babası Kadrioğullarından Mustafa Bey'in mesleği komisyonculuktu. Annesi Ayşe Hanım'dır. İbrahim Gökçen Mustafa Beyin dört çocuğundan üçüncüsüdür.

İbrahim Gökçen'in ikisi erkek biri kız üç kardeşi vardı. Büyük ağabeyi ile kız kardeşi ölmüş, küçük erkek kardeşi ise Askeri Yargıtay Birinci Daire Başkanlığından emekli General Kemal Gökçen'dir.⁴

Ailesi Gevgili'den Selanik'e yerleşince İbra-

him Gökçen ilk eğitimin Selanik'te Ali Paşa Mektebi'nde yaptı.⁵ Ancak Sadık Karaöz İbrahim Gökçen'in ilk eğitiminin Selanik İslahane okulunda aldığını ifade eder.⁶ İslahane okulundan mezun olunca bir müddet ilkokul öğretmen ve-killiği yaptı.⁷

Lozan Antlaşmasından sonra Yunanistan ile Türkiye arasında yaşanan nüfus mübadelesiyle Nisan 1924'te ailesiyle Türkiye'ye gelerek Bursa'ya yerleştiler. Bursa'da Kilise/Kilise sokağındaki bir evde ikamet ettiler.⁸

Soyadı kanunu (21 Haziran 1934) çıkınca Gökçen soyadını alan İbrahim Bey, önce 10 Temmuz 1935'e kadar Gültekin ismini kullanmıştır.⁹

Bursa'da Kilise sokağında ikamet etmeye başlayan İbrahim Bey, İstanbul Erkek Muallim Mektebi'nde girdiği imtihanla Balıkesir Erkek Muallim Mektebi'nde okumaya hak kazanmıştır.

Balıkesir, Bursa öğretmen okullarında okuyarak 1928-1929 öğretim yılında İstanbul Öğretmen Okulundan 15 Haziran 1928'de mezun oldu. İki yıllık eğitimin ardından ilkokul öğretmenliği diplomasını almaya hak kazandı.

İlk görev yeri olan Giresun'a tayini çıktı. Giresun Merkez Gazipaşa mektebinde üç yıl öğretmenlik yaptıktan sonra ailesinin bulunduğu Bursa'ya tayin istedi. Delice köyünde öğretmen-

¹ İbrahim Gökçen'in "Ekler" bölümünde sunulan Nüfus Hüviyet Cüzdanı kaydına göre 1322-1324 tarihlerinde doğduğu kaydedilmektedir.

² İbrahim Gökçen'in doğum tarihi ile ilgili **Defter-i Evkafı-ı Liva-i Saruhan**, Ankara 2014, s.14'te ve **Manisa İli Kütüphaneleri** eserinde Sadık Karaöz 'de 1904 yılını vermiştir. "*İbrahim Gökçen*" (1904-4 Şubat 1958), **Manisa İli Kütüphaneleri**, Manisa İli Merkez Kütüphaneleri Koruma ve Geliştirme Yayını, 1971, s.118. Ancak biz Ali Birincinin İbrahim Gökçen'in nüfus kayıtlarına göre yaptığı araştırmayı kabul ediyoruz. Ayrıca Bkz. Ali Birinci, **Tarih Yolunda Tanıdıklarım**, Hitabevi Yay. Ank. Kasım 2016, ss.261-270

³Emine Meral Seçer'le 27 Aralık 2015, Pazar, 12.30-13.40 saatleri arasında İzmir Hatay'daki Çınar Apartmanındaki evinde görüşmesindeki ifadeleri. Görüşme sırasında yanımızda Celil Altınbilek ve Onur Nurel'de bulunmuştur. Emine Meral Seçer 20 Ocak 2016 Perşembe sabah 05.30 Kadıköy Araştırma Hastanesinde vefat etti.

⁴Sadık Karaöz, *age*, s.118

⁵Ali Birinci, **Manisa Araştırmaları**, Cilt 1, "*Manisa Tarihçisi ve Ressamının Hayatı ve Eserleri*", Manisa 2001, s.185

⁶Karaöz, **Manisa İli Kütüphaneleri**, s118

⁷Karaöz, *age*, s.118

⁸Hakkı Avan, "*İbrahim Gökçen'in Kızı Emine Meral Anlattı*" notları. Hakkı Avan Emine Meral Seçer'le 2006'da görüştüğü notlardan faydalanmamı sağladı. 13 Kasım 2015'te Hakkı Avan Emine Meral Seçer'le yaptığı görüşme metninin tamamından faydalanmamı sağladı. Kendilerine teşekkür ederiz.

⁹Ali Birinci, "*İbrahim Gökçen, Manisa Tarihçisi Ve Ressamının Hayatı Ve Eserleri*", **Manisa Araştırmaları, Cilt 1**, Manisa 2001, ss. 185-200; Yazının iki temel mehzazı: 1- Milli Eğitim Bakanlığı Arşivi, Dosya Nu. 7523. Sicil Şubesi Müdürü Tevfik Kılıç'a müteşekkirim. 2- Emekli Sandığı, Dosya Nu. 06.III.84

lik, Gümüklü'de müdür başyardımcılığı yaptı. Daha sonra da Bursa merkez Muradiye İlkokullarında öğretmenlik yaptı.¹⁰ Bu yıllar içinde Fransızcasını geliştirdi. Resim yeteneği ve karakalem çalışmalarına hız verdi.

Giresun'da tanıştığı ilkokul öğretmeni Mürüvvet Çiftçi ile 6 Ekim 1932'de evlendi. Ali Birincinin ifadesine göre İbrahim Gökçen "Ali Saip-Fatma Çiftçi'nin kızı öğretmen 1326 Aydın doğumlu Mürüvvet Hanım'la İstanbul (6 Aralık 1932) 6 Ekim 1932'de evlendi. Bu evlilikten üç çocuğu oldu."¹¹

Ayrıca bu süre içerisinde "yeniden imtihana girerek orta tedrisat mekteplerinde muallim muaviniği ehliyetnamesini (18 Eylül 1935) aldı."¹²

İbrahim- Mürüvvet Gökçen çiftinin çocukları şunlardır:

Emine Meral (Seçer): 1934 Bursa-Öl. 20 Ocak 2016

Oğuz Gökçen: 22 Nisan 1941 Manisa

Yavuz Gökçen: 07 Temmuz 1944 Manisa, Öl. 04.05.2009

Emine Meral Manisa lisesinden sınıf arkadaşı Nejat Seçer'le evlenir. İstanbul Teknik Üniversite makine bölümü mezunu olan Nejat Seçer uzun yıllar karayollarında çalışmış 1990'da vefat etmiştir. Meral Hanım ve Nejat Seçer çiftinin çocukları yoktur.

2. İbrahim Gökçen'in Mesleki Hayatında Görev Yaptığı Okullar

1. Giresun Merkez Gazipaşa Okulu: 25 Eylül 1928-31 Ağustos 1931

2. Bursa Delice Köyü Öğretmenliği: 30 Eylül-30 Eylül 1932

3. Bursa Merkez Gümrüklü Başmuallimi: 1 Ekim 1932- 30 Eylül 1934

4. Bursa Merkez Cumhuriyet Mektebi Muallimliği: 1 Ekim 1934-12 Ekim 1936

5. Askerliği: Topçu Zabıt Vekilliği: 29 Ekim 1932-30 Nisan 1934

6. Kırşehir Ortaokulu Tarih ve Coğrafya Öğretmenliği: 16 Ekim 1936-13 Eylül 1937

7. Manisa Ortaokulu Tarih ve Coğrafya

Öğretmenliği: 28 Eylül 1937-31 Mayıs 1946

8. Manisa Lisesi Yardirektörlüğü, Tarih ve Coğrafya Öğretmenliği: 22 Ağustos 1946-18 Eylül 1957

9. Bakırköy Ortaokulu Tarih ve Coğrafya öğretmeni: 18 Eylül 1957- Ölümü 4 Şubat 1958 Bakırköy'de "Manisa'ya aşıkty. Eşinin dediği gibi "Manisa" diye diye öldü." Cenazesi 6 Şubat 1958'de Edirnekapı Kabristanına defnedildi.

3. İbrahim Gökçen'in Manisa'ya dair kitapları

1-"Manisa Tarihine Genel Bir Bakış". İstanbul, 1939(M.Çağatay Uluçay'la birlikte)

2-"XVI ve XVII Yüzyıl Vesikalarına Göre Manisa'da Deri San 'atları Üzerine Bir İnceleme". İstanbul, 1945

3-"Sicillere Göre XVI. Ve XVII Asırlarda Saruhan Zaviye ve Yatırları". İstanbul, 1946

4-"16 ve 17 Asır Sicillerine Göre Saruhan'da Yürük ve Türkmenler". İstanbul, 1946

5-"Manisa Tarihinde Vakıflar ve Hayırlar". Kitap: I, İstanbul, 1946

6-"Manisa Tarihinde Vakıflar ve Hayırlar". Kitap: II, İstanbul, 1950

7-"Tarihte Saruhan Köyleri". İstanbul, 1950

8-"Turist Gözüyle Manisa", İbrahim Gökçen, M. Çağatay Uluçay, M. Rauf İnan, M. Azmi Önakın, İstanbul 1945¹³

4. Manisa'da Dergiler

Şehrin sesi, tarihi, edebiyatı, sanatı, nefesi ve hatta çığılığı diyebileceğimiz dergiler şehirde yaşayan ve şehre aidiyet duyan insanlar kadar önemlidir. Manisa'da uzun zamandır şehrin sesi, nefesi ve çığılığının sesi yeterince yankı yapmıyorsa; şehir avazını duyurmaktan acizsek bunda süreli yayın organlarının eksikliğini aramak gerekir.

Manisa'da dergi yayıncılığının geçmişi çok eskilere gitmez. 1930'lu yıllara kadar Manisa'da dergilerden bahsetmek zordur. Özellikle 1926-1930 yılları arasında Manisa'da herhangi bir süreli yayından bahsedilemez.¹⁴

¹³ Turist Gözüyle Manisa, 30 Ağustos 1945 tarihli Halkevi Başkanı Azmi Önakın'ın "Önsöz" yazısı, İstanbul, 1945

¹⁴Nejdet Bilgi, "Yeni Doğu: Manisa Halkevi Dergisi" <http://www.atam.gov.tr/wp-content/uploads/Nejdet-B%C4%B0LG%C4%B0-Yeni-Do%C4%9Fu%C5%9F-Manisa-Halkevi-Dergisi.pdf> 24 Eylül 2017

¹⁰Karaöz, **age**, s.118

¹¹Ali Birinci, **agm**, s.186

¹²Ali Birince, **agm**, s.185

Manisa Halkevinin 20 Şubat 1933'te faaliyete başlamasıyla birlikte¹⁵ süreli yayınlar da kendisini göstermeye başlamıştır.

Manisa Halkevi bünyesinde yayımlanan dergiler arasında en dikkat çekici olan her ne kadar Gediz dergisi olsa da bu dergiden önce 17 sayı yayımlanan Yeni Doğu ve 3 sayı yayımlanan Bozkurt dergilerinin de Manisa süreli yayınları içinde önemli yerlerinin olduğunu vurgulamak gerekir.¹⁶

Yeni Doğu dergisi "Manisa Halkevi"nin yayımladığı ilk dergidir. 29 Ekim 1933-Haziran 1935 tarihleri arasında 17 sayı çıkar. Aylık bir dergidir. Dergide çıkan edebî eserler genellikle inkılâbı anlatan edebiyat örnekleridir. Bununla beraber edebiyatımızda İkinci yeni hareketinin önemli temsilcilerinden biri sayılan İlhan Berk'in Ahmet Haşim etkisiyle yazdığı ilk şiirlerinin bu dergide çıkması Yeni Doğu'un önemini arttırmaktadır.¹⁷

23 Nisan 1937'den itibaren Manisa'nın kültür, sanat, edebiyat, tarih, kısaca pek çok alanda sesi olan Gediz dergisi yayımlanmaya başlamıştır. 104 sayı yayın hayatına devam eden Gediz dergisi Nisan 1950'de yayın hayatına son vermiştir.¹⁸

Gediz dergisinin Manisa'da uyandırdığı yankı ve Manisa'nın yerel ve kültürel hayatına katkılarının önemi her geçen gün daha iyi anlaşılmaktadır. Ancak yeri henüz doldurulabilmiş değildir.

5. Genç Spil Dergisi

Gediz dergisinin kapanmasından sonra Manisa'da yayın hayatına başlayan Genç Spil dergisi Şubat 1953'ten itibaren aralıklarla Nisan 1963 yılına kadar devam etmiş ve 36. sayı yayımlanmıştır.

Genç Spil dergisi Manisa Yüksek Tahsil Talebe Yurdu yöneticilerinin Manisa'yı tanıtmak, kültürel faaliyetlerde bulunmak, konferanslar vermek, Manisa'da üniversite gençlerini kahve köşelerinden

kaydı

¹⁵Müslime Şen, "Manisa Halkevi Yayınları ve Yerel Tarih Çalışmaları Örneği", http://web.deu.edu.tr/ataturkilkileri/pdf/dergisayi6-7/cilt2_sayi6-7_muslime_sen.pdf/ 24 Eylül 2017

¹⁶Nejdet Bilgi, agm, <http://www.atam.gov.tr/wp-content/uploads/Nejdet-B%C4%B0LG%C4%B0-Yeni-Do%C4%9Fu%C5%9F-Manisa-Halkevi-Dergisi.pdf/> 24 Eylül 2017 kaydı

¹⁷Mustafa Özseri, "Ege Bölgesi Ege Bölümü Halkevleri Ve Yayın Çalışmaları", <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/799/10213.pdf>, s.410

¹⁸Necla Türkçapar Günay, *Gediz Bibliyografyası*, İzmir 1999, s.III

kurtarmak amacıyla lokal binasına sahip olmak amacıyla yayın hayatına başlamış görünmektedir.¹⁹ 1.Sayısında Sinan Aralongun, 2. Sayıda Orhan Seşen tarafından yönetilen dergi 3.sayıdan itibaren T.Gokhan Özkaya, 4-36 sayılar arasında ise Ahmet Küey tarafından sorumlu müdürler bünyesinde yayımlandı.²⁰

6.Genç Spil dergisi ve İbrahim Gökçen

İbrahim Gökçen Manisa'ya 1937'de geldi. Manisa'da 20 yıllık hizmetleri Manisa Ortaokulu ve Manisa Lisesinde geçti. Sonunda 1957'de İstanbul Bakırköy Ortaokuluna tayini çıkmıştır.

Manisa'da kendisini kültürel bir ortamda bulan İbrahim Gökçen Çağatay Uluçay'la beraber önemli çalışmalara imza atmıştır.

İbrahim Gökçen'in Manisa'da Gediz dergisinde yazmış olduğu yazılar elimizde olmasına rağmen o yıllarda Manisa'da yayın hayatına devam eden Işık Gazetesi ve Genç Spil dergisinde yazmış olduğu yazılara ulaşamamıştık.

İki yıldır Genç Spil dergisinin izini sürüyor ancak bir türlü bulma şansını yakalayamıyordum. Gürol Pehlivan'ın "Genç Spil Bibliyografyası" çalışması sayesinde birçok konuda dergi ve İbrahim Gökçen'in dergideki yazıları hakkında bilgi sahibi oldum.

Manisa, İzmir, İstanbul gibi kütüphanelerde bulamadığım Genç Spil Dergisini Ankara'da bulabildim. Ancak aynı sevinci Işık gazetesi için yaşadığımı söyleyemem. Manisa Işık gazetesi Manisa'nın o döneme dair en önemli kaynağı, tanığı, hafızası olmasına rağmen şu ana kadar gün yüzüne çıkarılabilmemiş değildir.²¹

İbrahim Gökçen Genç Spil Dergisinde Şubat 1953'ten Şubat 1957'ye kadar 13 yazı yazmış. Tarih, edebiyat ve deneme alanlarından oluşan İbrahim Gökçen'in dergideki yazıları artık elimizdir.

İbrahim Gökçen'in Genç Spil dergisinde yazmış olduğu yazılar sırasıyla şunlardır:²²

¹⁹Gürol Pehlivan, *Genç Spil Bibliyografyası*, İzmir 1999, s.6

²⁰Gürol Pehlivan, *age*, s.7

²¹Manisa Işık Gazetesinin o yıllara ait nüshaları Sadık Karaöz'ün evindedir. Sadık Karaöz'ün vefatından sonra kardeşi Erdoğan Karaöz tarafından kullanılan evde depoda yığınlar halinde çürümeye terk edilmiş olarak duran gazete ve dergi arşivini bir an önce kurtarmak gerekmektedir.

²²Genç Spil Dergisinin temininde İbrahim Gökçen'in yazılarının

1. Spil, sayı:1, Şubat 1953,ss.6
2. Küçük Bir Tarihi Etüd, Manisa'nın Eski Eserlerinden Darüşşifa Hakkında, sayı:2,Ekim 1953, s.2
3. Manisa Kütüphanesinde Bulunan Tıbbi Bir Eser ve İçindeki Orijinal Kayıt Hakkında, sayı:3/2, Mart 1954, s.3
4. Manisa Tarihi İle Alakalı Piyale Bey Kimdir? sayı: 4/1, Ekim 1954, s.4
5. Manisa Tarihi İle Alakalı Piyale Bey Kimdir? sayı: 4/3, Aralık 1954,s.4
6. Manisa Tarihi İle Alakalı Piyale Bey Kimdir? sayı:8, Şubat 1955, s.6
- 7.Tarih ve Folklor, sayı:9, Mart 1955, s. 4-6
8. Manisa Kalesi ve Bir Tamir Safhası, sayı: 10, Nisan 1955, s.4
- 9.Yer İle Gök Arasında, sayı: 14, Ekim 1955, s.2
10. Babalık, sayı: 15, Aralık 1955, s.4
- 11.Kömürcü Develeri, sayı: 16, Şubat 1956, s.2
- 12.Acuze(Hikâye), sayı: 18, Ekim 1956,s.12
- 13.Hatıra Defteri (Hikâye), sayı:19, Şubat 1957, s.9-10

İbrahim Gökçen'in Genç Spil dergisindeki ilk yazısı "Spil" dir.²³ Bu yazısında İbrahim Gökçen derginin Genç Spil olmasının ne kadar yerinde bir karar olduğundan bahsederek "Gençlerin dergiyeye "Genç Spil" adını koymaları pek yerinde olmuştur. Oturduğumuz bölgenin mukadderatına hâkim olan "Hermus-Gediz" kelimesi ile "Spil" isminden daha uygun bir bulmak mümkün değildi. Burada dağ ile ova, birbirini tamamlayan iki varlıktır. Bu alın yazısı tarihten önce olduğu gibi, bugün de kudretle kendini hissettirmektedir ve gelecekte dahi bu değişmeyecektir."²⁴ Şeklindeki ifadeleriyle dergi isminin ne kadar isabetli bir tercih olduğunu vurgulamıştır.

Yazının devamında İbrahim Gökçen Spil dağı'nın Yunan mitolojisi ile olan bağına ortaya koymuş ve Spil dağı'nın Yunan, Eti (Hitit) ve Türk medeniyetleri tarafından kullanıldığını medeniyetlerin

birbirlerini anlayarak kaynaşarak bu günlere gelindiğini vurgulamaktadır.

İbrahim Gökçen'in Spil dergisindeki ikincisi "Küçük Bir Tarihi Etüd, Manisa'nın Eski Eserlerinden Darüşşifa Hakkında"²⁵ yazısıdır. İbrahim Gökçen bu yazısında Kanuni Sultan Süleyman'ın Manisa'da şehzadeligi sırasında annesi Ayşe Hafsa Sultan tarafından yaptırılan "Çift minareli bir cami ile etrafında büyük bir iç ve dış medrese, Hamam, sıbyan mektebi, Darüşşifa, imaret gibi binalar yaptırdı. Biz böyle eserlere külliye adını veriyoruz."²⁶ Diyerek Darüşşifanın içinde bulunduğu anlatmış ve mutlaka tamir edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Harap durumda bulunan Darüşşifa(Timarhane)nın Tıp müzesine dönüştürülmesi gerektiğinde ısrarcı olmuştur. Bu ısrarlar karşısında bazı çevrelerin buna karşı çıktığını da üzümlere beyan etmiştir.

İbrahim Gökçen'in Ekim 1953'te dikkat çektiği önemli konulardan birisi de mahalli araştırmaların kıymetinin yeterince anlaşılmamış olmasıdır. "Mahalli çalışmaların değeri maalesef, mahallinde layıkıyla anlaşılmaş değildir. Ö ki, ilim ve araştırma sadece öyle bir zihniyet vardır ilim ve araştırma sadece Üniversite muhitinde yapılabilir. Bu muhitten uzak bir öğretmen sadece icrayı memuriyet eder; boş zamanını da kahvede, oyun başında geçirir. Bir şey bulmak için küflü evrak arasında uğraşırken bize acıyanlar bile oldu. İlim ve araştırma kala kala siz mi kaldı diyerek dudak bükenler zuhur etti."²⁷

İbrahim Gökçen'in Mart 1954'te "Manisa Kütüphanesinde Bulunan Tıbbi Bir Eser ve İçindeki Orijinal Kayıt Hakkında"²⁸ yazısında Manisa kütüphanesinde bulunan 6517 numarada kayıtlı el yazması bir tıp dergisinde yer alan eserin tanıtımını yapmıştır.

Kitab-ı Müntehap adlı tıp kitabının tanıtımında İbrahim Gökçen kitabın Çelebi Sultan Mehmed'e ithaf edildiğini, her sayfada 19 satır olduğunu, kitabın 70 varaktan müteşekkil olduğunu vurgular.²⁹

Ankara Milli Kütüphanedeki sayılarının temininde yardımlarını esirgemeyen sosyal bilimci öğrencim Sebahat Kuralay'a teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca Bak. Gürol Pehlivan, age,s.19-20

²³Genç Spil, "Spil", sayı:1, Şubat 1953,s.6

²⁴Genç Spil, "Spil", sayı:1, Şubat 1953,s.6

²⁵Genç Spil, sayı:2,Ekim 1953, s.2

²⁶Genç Spil, sayı:2,Ekim 1953, s.2

²⁷Genç Spil, sayı:2,Ekim 1953, s.2

²⁸Genç Spil, sayı:3/2, Mart 1954, s.3

²⁹Genç Spil, sayı:3/2, Mart 1954, s.3

Kitabın 1444 tarihinde yazıldığını bunun da II. Murat dönemine rastladığını anladığımız eserin daha önceden yazılmış olduğunu söylemek mümkündür. “Kitabın mukaddimesinde kırmızı mürekkeple Osmanlı padişahlarının ölüm tarihleri verilmiştir. Bu yönüyle eser Osmanlı tarihi noktayı nazarından önemlidir. Zira o tarihte Osmanlı padişahlarının Uç hükümdarı olduğu telakkisininin yaşadığını bu ibareler açık olarak göstermektedir.”³⁰

İbrahim Gökçen’in yazısında dikkat çektiği önemli hususlardan birisi de tıbbıa ait muteber kitapların Türkçe yazılmamış olduğuna dairdir. Gökçen yazının devamında: “Müellifin gösterdiği ikinci sebep te dikkate şayandır. O zamanlarda tıbbıa ait muteber kitaplar Türkçe yazılmamıştır. Halk bu yüzden derdine çare ben galiba diyor, Allah’ın inayetiyle tıbbın külliyyatından, cüzıyyatından ve teşrihin acayibatından ve mualecenin garaibinden ve mürekkebatın mücerreblerinden ve müfredatın müstamellerinden bu nefis haşiyeleri Türk dilince tercüme kıldım ve Osmanlı Şahınşah ve padişahlarına tuhfette”³¹ diyerek eser hakkında detaylı bilgiler vermektedir.

İbrahim Gökçen’in Ekim 1954’te ve Aralık 1954’te Genç Spil Dergisinde “Manisa Tarihi İle Alakalı Piyale Bey Kimdir?”³² Başlığıyla iki yazı yayımlamıştır. Ancak İbrahim Gökçen daha önceki yıllarda Gediz dergisinde “Manisa Tarihi Üzerine Etüd, Piyale Bey ve Vakıfları (1), (2)”³³ başlığı adı altında iki yazı yayımlamıştır.

İbrahim Gökçen’in Manisa’ya vakıf eserlerine dair yazdığı yazılar, makaleler ve kitaplar genellikle o zamanlar Manisa Müzesinde³⁴ bulunan sicil defterlerine dayanır. Söz konusu defterlerin incelenmesi sırasında ortaya çıkan Piyale Bey’in kim olduğuna dair verilen bilgiler araştırılırken II. Beyazıt’ın Manisa’ya gönderdiği Şehzade Korkut’la Piyale Bey arasında derin ilişkiler bulunduğu orta-

³⁰Genç Spil, sayı:3/2, Mart 1954, s.3

³¹Genç Spil, sayı:3/2, Mart 1954, s.3

³²Manisa Tarihi İle Alakalı Piyale Bey Kimdir? sayı: 4/1, Ekim 1954, s.4; “Manisa Tarihi İle Alakalı Piyale Bey Kimdir?”, sayı: 4/3, Aralık 1954,s.4

³³Gediz Dergisi. Cilt.9. Sayı: 99-100, Haziran-Temmuz 1947; Gediz Dergisi, cilt.9. Sayı:101-102, Ekim- Kasım 1947, sayfa.11

³⁴İbrahim Gökçen, “Manisa Tarihi İle Alakalı Piyale Bey Kimdir?” sayı: 4/1, Ekim 1954, s.4 dipnot bölümü.

ya çıkarılmıştır.

“Piyale Bey’in adına Osmanlı tarihi kaynaklarında ve İkinci Bayezıt ve Yavuz Sultan Selim devrinde rastlanır. Tacüettervarih, Hammer’in Osmanlı Tarihi gibi eserlerde bu zata dair kuyudatı önce okuyucuların gözü önüne koymak ve sonra da sicillerdeki orijinal vesikalara dayanarak Piyale Bey’in hayatına temas etmek daha uygun düşer fikrindeyim.”³⁵ Diyerek Piyale Bey ve Şahzade Korkut hakkında detaylı bilgiler vermektedir.

Şehzade Korkut, Manisa valisi olduğu dönemde Venediklilere karşı Midilli adasının korunması için görevlendirilmiş buna müteakip Teke İli sancakbeyliğine getirilmiştir. Ancak Teke ilinde mutlu olmayan Şehzade Korkut Saruhan valiliği hayalini kurmaktadır. “Bundan anlıyoruz ki, o tarihlerde Manisa, şehzade ve hatta hükümdarları cezbedecek bir cazibe ve refaha malikti. Korkut, Saruhan’ın hayaliyle yanıp tutuşuyordu.”³⁶

İbrahim Gökçen bir yandan Şehzade Korkut’un macerasını anlatırken bir yandan da Piyale Bey hakkında bilgiler verdiği makalesinde Piyale Bey hakkında Osmanlı kronikleri ve Hammer’den yola çıkarak Piyale Bey’in Şehzade Korkut’a sadık bir bende olduğunu ifade eder.³⁷

“Piyale Bey’in babasının Sinan Bey adında biri olduğunu Manisa şer’iye sicillerinden öğreniyoruz. (defter:144 sf:212). Edirne’den Manisa mütesellimine yazılan H.1086 şaban tarihli bir fermanında şu kayıt okunuyor: Nahiye-i Manisa der Liva-i Saruhan. Evkaf-ı Piyale Biğ Ser şarabdaran-ı merhum Sultan Korkut tahtı revan sokak...”³⁸

Anlaşıacağı gibi Piyale Beyin Şehzade Korkut’un şarabdarı olduğu ve Şahzade Korkut’un himayesine Manisa’da girdiği anlaşılmaktadır. Piyale Bey’in Manisalı olma ihtimali de bulunmaktadır. Turgutlu’da bir camisinin bulunması ve adına Çarşı Camii denmesi bunu teyit etmektedir.³⁹

İbrahim Gökçen Piyale Bey’in Manisa’da bulunan mülkleri hakkında şu bilgileri verir:

“1-Şehir yakınlarında bir çiftliği-ki buna bazı

³⁵Gökçen, agm, s.4

³⁶Gökçen, agm,s.4

³⁷Gökçen, agm. S.4

³⁸Gökçen, agm. S.4

³⁹Gökçen, agm. S.4

vesikalar Piyale Bey ormanı adını veriyor. 1000 dönümdür. Mevkii şöyle tarif ediliyor: Manisa altında vaki kurbağalık, otluk müteaddit yerler, bağla ve bahçelerdir ki, kibleten (isim okunamadı) kuyusundan Horos köyüne giden tarihi ama(Büyük yol) varıncadır. Şarkan gene yoldur. Şimalen değirmen yolu denilen eski bir yol, garben bağ yolu, Timar eri yerleri ve Kara Emin yeri yanındadır. Gene buna mülhak incirlik denilen yer ki, kiblesi, şarkı şimali tarikam, garbı nehir ile mahduttur.(...) bu malumata göre Piyale Bey çiftliğinin 1000 dönümlük arazisinin Horos köy ile Gediz arasında olması lazımdır.”⁴⁰

“2- Gürle’de bir yağ değirmeni. Sart civarında müteaddit değirmenler. Gene aynı yerde adı okunmayan bir köyde hamamı.”⁴¹

“3- Manisa boyacılar içinde fevkani bir mescidi. Bu mescit bugünkü Taşçılar Mescidi olup vaktiyle Boğmaklızade Müderris İsmail Efendi tarafından ihya olunmuştur. Dede Efendi lokantası yanındadır. (sicil defteri 120/49 ve 1617146.)”⁴²

“Bundan başka Piyale Beyin Yarhasanlar mahallesinde, Hüccaclar mahallesinde(Nıflızade) birer mescidi vardı.”⁴³

“Piyale Bey, gençliğinde Şehzade Korkut ile beraber, Manisa’da iken bir takım yerler, mülkler edinmiş, bunları Soyçak Pınarı denilen yerde (Akpınar olsa gerek)yaptırdığı tekkeye vakfettiği. (...) Bu arada Antalya’da olan Latif Reis hanı ile köşkünü, bey bahçesini, Düden çayındaki değirmenlerini dahi aile vakfı yapmakta, ancak, evvelce Manisa’daki vakıf evlerinin cami ve mescit haline sokulmasını şart

⁴⁰İbrahim Gökçen, **Genç Spil Dergisi**, “Manisa Tarihi İle Alakalı İbrahim Bey Kimdir?” Aralık 1954, Sayı: 4/3 s.4

⁴¹Gökçen, **agm**,s.4

⁴²İbrahim Gökçen’in **Genç Spil Dergisi**, “Manisa Tarihi İle Alakalı İbrahim Bey Kimdir?” Aralık 1954, Sayı: 4/3 s.4’te vermiş olduğu bilgilerle daha önce Gediz Dergisinde yazmış olduğu aynı konudaki bilgiler arasında fark bulunmaktadır. “**Manisa Tarihi Üzerinde Etüd:** Piyale Bey Ve Vakıfları(1)” adındaki makalede Taşçılar Mescidi olarak bilinen mescit hakkında farklı bilgiler vermektedir. “Piyale beyin Manisa çarşısında boyacılık içinde fevkani bir mescidi vardır. Bu mescid boğmalı zade İsmail efendinin tadilen yaptığı (ihya ettiği) bugünkü taşçılar mescidinden başka ve ayrı olduğunu tespit etmekteyiz. Eski çarşıda sahaflar bölümünde bulunan Piyale Bey mescit bir yangında yanarak ortadan kalmıştır.” **Gediz Dergisi. Cilt.9. Sayı: 99-100, Haziran-Temmuz 1947**

⁴³İbrahim Gökçen, **Genç Spil Dergisi**, “Manisa Tarihi İle Alakalı İbrahim Bey Kimdir?” Aralık 1954, Sayı: 4/3 s.4

koşmaktadır.”

Piyale Beyin Bursa’da öldüğüne dair bilgi veren Hammer gibi kaynakların yanlışlığını ortaya koyan İbrahim Gökçen Piyale Bey’in Şehzade Korkut’un ölümünden sonra Manisa’da yaşadığını ortaya koymaktadır.

“Piyale Beyin hayatının sonuna kadar Bursa’da katledilen efendisi Korkut’un türbesinde mutekif yaşadığını yazarlar. Hâlbuki 1543 yılında Piyale Beyin Manisa’da bulunduğunu, yeni bir vakfiye tanzim ettirdiğini öğrenmekteyiz”.⁴⁴

Genç Spil dergisinin Mart 19559 sayısında İbrahim Gökçen “*Tarih ve Folklor Tetkikleri: Tarih ve Folklor*”⁴⁵ başlığı altında mazı yayımlamıştır.

İbrahim Gökçen bu makalesinde tarih biliminin diğer bilimlerle olan ilgisini ortaya koymuştur. Bilimlerin birbirleriyle olan irtibatlarını, birbirlerinden destek almaları gerektiğini vurgulayan Gökçen eskilerin tarih ilmini Ümmül Ulum(İlimlerin annesi, başlangıcı) dediğini bundan dolayı tarih ilminin bütün ilimlerle ilgilendiğini vurgulamaktadır.⁴⁶

Tarih ve folklor arasındaki bağı anlatırken Gökçen: “*Tarih, bir nevi folklorun hammadde kaynağıdır. Bu hammaddeler, millet ve kavim, hatta kabilenin manevi potasında eriyerek, yeni şekiller ve kıymetler halinde meydana çıkar.*”⁴⁷

“Folkloru zengin olan millet ve toplulukların tarihi de mutlaka zengindir. Bunun en bariz örneği Türk folklorudur. Bu bitmez hazine henüz layıkıyla incelenmemiştir.”⁴⁸

İbrahim Gökçen’in bu makalesinde ifade ettiği bir başka bilgiyi de öğreniyoruz ki o da İstanbul’da o dönemde yayın hayatına devam eden Türk Folkloru dergisinde Türk folkloru üzerine yazmış olduğu seri yazılardır.

“Geçen yıllarda Türk Folkloru dergisinde yayınladığım bir seri folklor malzemesi arasından-Camal- olayını ele alıyorum. Şimdi milli hudutlarımız dışında kalmış olan Makedonya’ya ait ve 19.

⁴⁴Gökçen, **agm**,s.4

⁴⁵ İbrahim Gökçen, **Genç Spil Dergisi**, “*Tarih ve Folklor Tetkikleri: Tarih ve Folklor*”sayı:9, Mart 1955, s. 4-6

⁴⁶Gökçen, **Genç Spil Dergisi**, “*Tarih ve Folklor Tetkikleri: Tarih ve Folklor*”, s.4

⁴⁷ Gökçen, **agm**, s.4

⁴⁸ İ.Gökçen, **agm**, s.4

Asır Türk Folkloru arasından aldığım Camal âdeti şöyle idi:

Mayadağ- Karasınan- Alçak köylerinde Vaktiyle sakin bulunan yürükler, Bağbozumu sırasında Camal alayları tertib ederlerdi. İhtiyar bir adama sarık sarılır. Şallar kuşatılır, bıçak ve tabancalarla teslihl edilir ve süslü bir hayvana bindirilirdi. Bu, Camal idi. Camalın etrafında Müsellah bir maiyet alayı yürürdü. Bunlardan iki genç kabadayı, bellerinde kulaklı bıçaklar, çakmaklı kubur ve piştovlar olduğu halde Camalın hayvanını yederdi. Bu alay, ev ev dolaşır, pekmez, para, yağ v.s. toplardı. Bazen paşa adını verdikleri Camal, birinin kapısına varınca [Sen şu kadar para veya malzeme vereceksin.] diye ev sahibine kat`i bir ceza keser, bu mutlaka tahsil edilirdi.

Toplanan gıda maddeleri ve para ile alınan koyun ve keçiler kesilir, yemek ve helvalar pişirilir, bir soğuk subaşında kemali afiyetle yenirdi. Camal alayları karşılaşınca hakiki bir harp başlardı.

Makedonya'da vaktiyle Selanik'e tabi olan Mayadağ ve Karasınan köylerinde yaşamış olan bu Camal âdeti ile Naima tarihinde görülen şu malumatı karşılaştıralım:

Dördüncü Murad'ın tahta geçtiği ilk zamanlarda asker zorbaları İstanbul'da türlü şenaatler yaptılar. Hafız Paşa'yı genç padişahın gözü önünde parçaladılar. Recep Paşa'nın teşvikiyle defterdar Mustafa Paşa, Musa Çelebi, Hasan Halife gibi zevat öldürüldü. Saray sindirildi. İstanbul sokakları sipahi ve zorba kıyafetli insanlarla doldu. Disiplin kalmadı. Bazı tedbir ile padişah 4. Murad tahta kaldı. Fakat zorba askerler, Ramazan ayında (H. 1041: M. 1632) İstanbul sokaklarında gece şekâvetine başladılar.⁴⁹

İbrahim Gökçen'in Nisan 1955'te Genç Spil Dergisinde yazmış olduğu "Manisa'nın Turistik Değeri Dolayısıyla: Manisa Kalesi ve Bir Tamir Safhası"⁵⁰ yazısında Manisa tarihi hakkında genel bilgiler verilmiştir. Şehrin mitolojik devirlerden itibaren varlığının bilindiği ancak kalenin ne zaman yapıldığının kesi olarak bilinmediğini vurgular.

Manisa şehrinin Sandık kale olarak bilinen şehrin yamaçlarında kurulduğu, zaman içinde aşağılara indiği fikrine katılmayan İbrahim Gökçen buna

⁴⁹İ.Gökçen, **agm**, s.4

⁵⁰İbrahim Gökçen, **Genç Spil**, "Manisa Kalesi ve Bir Tamir Safhası", sayı: 10, Nisan 1955, s.4

delil olarak ta Romalılar devrinde ve daha eski devirlerde mezarlıkların düzlüklerde bulunduğunu buralardan sütun, lahit gibi mezar taşlarının çıktığını buradan hareketle Manisa şehrinin şimdiki yerinde kurulduğunu hükmetmektedir.⁵¹

"Derebeylerin şatolar sistemi kurulurken Sandikkale şatosunun ve etrafında hala yıkıntıları bulunan surların inşa edildiği muhakkak gibidir. Bu da Bizanslılar devrine tekabül eder. Bizanslılar devrinde mühim bir piskoposluk merkezi olan Manisa'nın Sur ve Kaleye sahip olduğunu teyit eden kaynaklar vardır. 14. asır başlarında Bizanslılara yardıma gelen İspanyol Katalan askerlerinin hazinelerini buraya sakladıklarını, Saruhanoğullarının kaleyi sureti zabıtları, o zamanın müverrihleri tarafından açıklanmaktadır. Demek oluyor ki Manisa Kalesi, Bizanstan Saruhanlı Türklere, onlardan da Osmanlılara intikal etmiştir. Sur ve Kalenin Evliya Çelebinin buraya uğradığı 18.asırda henüz sağlam olduğu, dizdar ve muhafız neferatı bulunduğu bilinen bir gerçektir. (Evliya Çelebi S, C-9)⁵²

İbrahim Gökçen Manisa Kalesi hakkında vermiş olduğu tarihi bilgilerden sonra Osmanlılar zamanında kalenin tamiratı ile ilgili Osmanlı kaynaklarından örnekler vermektedir. Buna göre: "Miladi 1576'da Saruhan Sancak Beyliğine yazılan bir fermanda Manisa Kalesinin tamire muhtaç yerlerinin Saruhan piyadelerince tamir edilmesi emredilmektedir. Bu tamir vazifesinin 6 ay sürmesi kanunu kadim olduğunu bu fermanından öğrenmekteyiz."

"Bu tamirin nerelere ait olduğu kesin olarak belli değilse de aynı defterin(11).(65) sayfasındaki ikinci vesikada "Manisa Kalesin garp canibinde 90 arşun yeri esasından yıkıldığı" yazılıdır. Bundan başka iç kalede bulunan üç adet kulenin o tarihte darı(Mısır) ile dolu olduğunu ve bunların tamire muhtaç hale geldiğini öğrenmekteyiz.

Bu tamir için Nazır Mustafa Çavuş eliyle (40000)akçe sarf için alındığı yazılıdır. Fakat bu iş zamanında görülememiştir. 12. Defterin 57.sayfasına tescil edilen bir sarf pusulasından tamirin 1597 yılına doğru ancak yapılabildiği anlaşılıyor.

⁵¹İ. Gökçen, **agm**, s.4

⁵²İ.Gökçen, **agm**, s.4

O tarihte ise Sokullu çoktan öldürülmüş, duraklama devri başlamıştır. Bu 21 yıllık ihmalin, İmparatorluğun içinde bulunduğu kötü şartlarla yakından alakası vardır.”

“Manisa Kelesinin cebehane, Divanhane ve darı kuleleri 1597’de onarılırken ne miktar kereste ve ırgat kullanıldığı bu defterde yazılıdır.”

“1605’te Üçüncü Mehmed zamanında Kalenin 2200 akçelik tamiri yazılı olduğuna gibi o tarihte Hisar Topçusu İbrahim Bin Yusuf’un bir kantar barut aldığı ve buradaki şeshaneli topun burmasının takılması için izin verildiği 21. Defterin 6.sayfasında mukayyettir.”

“1608’de kalenin harap yerleri için 20.000 akçe sarfı hakkınada emir gelmiştir.25/116”

“Darı Kulesinin tamiri tamamıyla yapılamadı. 30. Def.176. sayfasına ırgat ve kereste sarfı alel müfredat yazılı olduğu halde 1618’de sicile geçirilen bir duruşmadan bu işe memur Dizdar Mehmet beyin 7000 akçesinin 4000 ini zimmetine geçirdiği ispat olunmaktadır. Def. 41 Sayfa Sayfa.33.”⁵³

Görüldüğü gibi Manisa Kalesi Şehzadelerin Manisadan ayrılmasıyla kaderine terk edilmiş gibidir.

İbrahim Gökçen’in Ekim 1955 tarihinde Genç Spil Dergisinde yazmış olduğu “Yer İle Gök Arasında”⁵⁴ yazısı daha çok edebi deneme türünde bir yazıdır.

Yazıda Spil Dağına doğru yolculuk, Olimpos tanrısının kübik heykeli(Kibele Heykeli olsa gerektir. NY) yanında yalnızlığın içinde kalmış iki insan konusu işlenmektedir.

“Yer ile gök arasındayız. Gök alçalıyor, yer yükseliyor. İkimiz bu ezeli ve ebedi büyük kutsallığın arasında küçülüyor, dağılıyor, kayboluyor gibiyiz.”(...) Cümleleri “Bu, bizim ebedi aşkıımız.”⁵⁵ Cümlesiyle son buluyor. Cümlelerden de anlaşılacağı gibi İbrahim Gökçen’in tarih araştırmalarının yanı sıra edebiyata dair denemelerinin de son derece başarılı olduğu anlaşılmaktadır.

İbrahim Gökçen’in Aralık 1955 tarihinde Genç Spil Dergisinde yazmış olduğu “Hayattan Notlar:

⁵³İ.Gökçen, **agm**, s.4

⁵⁴İbrahim Gökçen, “Yer İle Gök Arasında”, **Genç Spil dergisi**, sayı: 14, Ekim 1955, s.2

⁵⁵İ.Gökçen, **agm**, s.2

*Babalık*⁵⁶yazısı hikâye türüne girecek yazı örneğidir. “... Evime giderken yolum bir mahalle meydanına rastlar. Burada oynayan çocuklar görürüm. Bir yaramaz, sümüklü burunla sarı saçlı diğer bir küçüğü taciz ediyor...”⁵⁷

Hayatın içinden bir hikâyeye “Babalık” hikâyesiyle karşımıza çıkan İbrahim Gökçen, küçük yaşta çocukların çalışması, lokantacıların hayatı, ülkü adlı çocuğa duyduğu şefkatli hüznler bir arada satırlar dolusu hayatı kucaklar hikâyede.

“Geçen gün bir arkadaşla kahvede hasbuhal ediyorduk. Bunlara benzer birkaç hatıra anlatayım dedim. İstemeyerek dinledi. Sonunda: “Sana rahmet mi okuyacaklar. Bu kadar marazi sevgi mi olur.” Dedi. Hayat bu, rahmet okuyan da olur okumayan da. Sevgiyi bir borç senedi sanan insanlar, kendilerini sevdiklerinin farkında değiller. Bunu anlamamazsın. Cevap verdim: “Tanımayan bilmez!”⁵⁸ İbrahim Gökçen’in iç dünyasının dışa vurumu olarak da okuyabileceğimiz satırlarından sevgi, şefkat ve inanç boyutları hakkında da ipuçları yakalamamız mümkündür.

Elimizdeki Genç Spil Dergisinde İbrahim Gökçen’in yazmış olduğu yazılardan birisi de “Kömürcü Develeri”⁵⁹ yazısıdır.

Gökçen bu yazısında kömürcü develerini hakkında bilgi verirken “Bunlar, Yunt Dağlarının kömürcü develeridir.(...) Yunt Dağlarının Atalan, Maldan, Kuru köy gibi uzak yerlerden kömür getiren bu kirli develer, bilmem neden beni bu kadar alakadar eder?”⁶⁰ Diyerek de bu yazısı yazma hikâyesini anlatır.

“İri çuvallara dayanmış nakışlı heybeler arasında dolaşan deveçilerin kıyafetleri de ayrı bir... (Okunamadı-“durum” olsa gerektir.) kahverengi ile boz arası ve mutlaka kırılmış bir palto giyen bu insanlar... Bacaklarında kara poturları, bellerinde geniş kirli beyaz kuşakları vardır. Sık düğmeli, zikzak dikişli gömlekleri alacak kumaştandır. Başla-

⁵⁶İbrahim Gökçen, “Hayattan Notlar: Babalık”, **Genç Spil dergisi** sayı: 15, Aralık 1955, s.4

⁵⁷İ.Gökçen, **agm**, s.4

⁵⁸İ.Gökçen, **agm**, s.4

⁵⁹İbrahim Gökçen, “Kömürcü Develeri”, **Gen Spil Dergisi**, sayı: 16, Şubat 1956, s.2

⁶⁰İ.Gökçen, **agm**, s.2

rındaki şalın altında şapkaları kaybolmuştur.”

“Sabahın alacakaranlığında küllenmiş ateşin etrafındaki heybeler, kepenekler arasında kırçıl sakallı, pancar çehreli dinç insanların kımıldadığını görürsünüz...”

“biz ılık odalarda, sıcak yataklarımızda uyurken kömürücü develeri dönüğe hazırlanır.(...) Bu hazin çan seslerinde bozkırın yanık bir bozlak türküsünü duyar gibiyim”

“Asırlar aşındı. Tarih değişti. Sizin yolculuğunuz bitmedi.”⁶¹

İbrahim Gökçen her ne kadar tarihçilik yönüyle bilinse ve eserlerinde tarihi konulara yer verse de hikâye, anlatı, “*Seni Düşünürken*”⁶² şiirinde olduğu gibi şiir alanında ne kadar mahir olduğunu göstermiş çok yönlü bir tarihçidir.

7.Sonuç Yerine

Manisa’da yayın yapan Genç Spil dergisinde 13 yazı yazan İbrahim Gökçen’in dergideki yazılarının tamamı göz önünde bulundurulduğunda yazarın tarihçiliğinin yanı sıra folklor, mimari, şiir, hikâye, deneme, gezi yazıları gibi alanlarda da yazılar yazdığı görülmektedir.

Genç Spil dergisi Gediz Dergisinden sonra Manisa’da Şubat 1953-Nisan 1963 yılları arasında 36 sayı yayımlanmıştır.⁶³

Üzülerek söylemek gerekir ki Gediz ve Genç Spil dergilerinden sonra şehir kültürünü ön plana çıkaran Manisa ve civarında uzun soluklu dergileri görmek şimdiye kadar mümkün olmamıştır.

Kaynaklar

Defter-i Evkafı-ı Liva-i Saruhan, Ankara 2014
Birinci, Ali (2016) **Tarih Yolunda Tanıdıklarım**, Hitabevi Yay. Ank. Kasım

Birinci, Ali, (2001) **Manisa Araştırmaları**, Cilt 1, “*Manisa Tarihçisi ve Ressamının Hayatı ve Eserleri*”, Manisa

Karaöz, Sadık, (1971) “*İbrahim Gökçen*” (1904-4 Şubat 1958), **Manisa İli Kütüphaneleri**, Manisa İli Merkez Kütüphaneleri Koruma ve Geliştirme

⁶¹İ. Gökçen, **agm**, s.2

⁶²İbrahim Gökçen, “*Seni Düşünürken*”, **Gediz Dergisi**, 1/7 Temmuz 1942, Sayı:55, C.5, s.10

⁶³Gürol Pehlivan, **Genç Spil Bibliyografyası**, Akademi Yay. İzmir, 1999,s.7

Yayını

Günay, Necla Türkçapar, (1999) **Gediz Bibliyografyası**, İzmir

Pehlivan, Gürol, (1999)**Genç Spil Bibliyografyası**, İzmir

Turist Gözüyle Manisa,(1945) 30 Ağustos 1945 tarihli Halkevi Başkanı Azmi Önakin’in “Önsöz” yazısı, İstanbul

İnternet Siteleri

Bilgi, Nejdete, “*Yeni Doğu: Manisa Halkevi Dergisi*” <http://www.atam.gov.tr/wp-content/uploads/Nejdet-B%20C4%B0LG%C4%B0-Yeni-Do%C4%9Fu%C5%9F-Manisa-Halkevi-Dergisi.pdf> 24 Eylül 2017 kaydı

Özsarı, Mustafa, , “*Ege Bölgesi Ege Bölümü Halkevleri Ve Yayın Çalışmaları*” ,<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/799/10213.pdf>, s.410

Şen, Müslime, “*Manisa Halkevi Yayınları ve Yerel Tarih Çalışmaları Örneği*”, http://web.deu.edu.tr/ataturkilkeleri/pdf/dergisay16-7/cilt2_say16-7_muslime_sen.pdf 24 Eylül 2017 kaydı

Yengin, Naci, <http://www.tarihistan.org/yazarlar/naci-yengin/ibrahim-gokcen-in-kizi-emine-meral-secer-in-vefati-uzerine/5448/-27> Aralık 2017 kaydı.

Yengin, Naci, <http://www.tarihistan.org/yazarlar/naci-yengin/ibrahim-gokcen-in-adini-yasatmak/5976/-27> Aralık 2017 kaydı

Görüşülen Kişiler

Emine Meral Seçer, İbrahim Gökçen’in kızı ve en büyük çocuğudur.

27 Aralık 2015, Pazar, 12.30-13.40 saatleri arasında İzmir Hatay’daki Çınar Apartmanındaki evinde görüşmesindeki ifadeleri. Görüşme sırasında yanımızda Celil Altınbilek ve Onur Nurel’de bulunmuştur. Emine Meral Seçer 20 Ocak 2016 Perşembe sabah 05.30 Kadıköy Araştırma Hastanesinde vefat etti.

Hakkı Avan, “*İbrahim Gökçen’in Kızı Emine Meral Anlattı*” notları. Hakkı Avan, Emine Meral Seçer’le 2006’da görüştüğü notlardan faydalanmamı sağladı. 13 Kasım 2015’te Hakkı Avan Emine Meral Seçer’le yaptığı görüşme metninin tamamından faydalanmamı sağladığı için kendilerine teşekkür ederiz.

ÇANAKKALE MUHAREBELERİ VE MUSTAFA KEMAL'İN ROLÜ

Zübeyir BÜTÜNER

Özet

Çanakkale zaferi, Türk milletinin milli birlik ve beraberlikle ölümü hiçe sayarak, Çanakkale ve Çanakkale Boğazı'nın geçilmeyeceğini dünyaya ispatlamıştır. Bu zaferi tarihe altın harflerle Mustafa Kemal Atatürk'ün strateji ve taktikleri ile Türk askeri ile birlikte yazdırmışlardır. İtilaf Devletleri üstün teknik, silah ve asker gücüne rağmen boğazı geçememiş ve Osmanlı Devleti'ni savaşta yenememiştir. Bu savaşta düşman büyük bir itibar kaybetmiş, bunun sonucunda da Rusya'da Bolşevik İhtilali olmuş, özellikle İngiliz kamuoyunda ve parlamentosunda huzursuzluklar baş göstererek hükümet devrilmiştir.

Osmanlı ordusu, İngiliz ve Fransız donanmalarına karşı Çanakkale Boğazı'nda aylarca deniz ve kara savaşı yapmış ve yaklaşık 300.000 askerimizin şehit olduğu bu savaşlar sonucunda, düşman donanmaları ağır kayıplar vererek geri çekilmişlerdir. Çanakkale Savaşları denizde 18 Mart 1915' de, düşman gemilerinin geri çekilmeleriyle sonuçlanmıştır. Bu nedenle, her 18 Mart gününde Çanakkale Savaşlarını anmaktayız.

Çanakkale muharebesinde düşman tüm maddi ve manevi üstünlüklerine rağmen başarıya ulaşamamış, Mustafa Kemal Atatürk'ün kendi tarihinden edindiği tecrübelerle yüksek sevk ve idare kuvveti ve azim ve iradesi ile dünya harp tarihinde yurt savunması için örnek gösterilen Çanakkale Zaferi'ni kazanmış ve tüm mazlum milletlere de özgürlük ve bağımsızlık örneği göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Mustafa Kemal Atatürk, Çanakkale, Çanakkale muharebesi, İtilaf Devletleri, Osmanlı ordusu,

Birinci Dünya Savaşı'nın seyrini değiştiren, Çanakkale Savaşları, Türk halkının gücünü dünyaya duyuran ve tarihe "ÇANAKKALE GEÇİLMEZ" sözünü yazdıran büyük bir destandır.

M. Akif Ersoy bu destanı anlattığı şiirindeki şu mısralar ile, "Şu Boğaz harbi nedir?/Var mı ki dünyada eşi?/En kesiforduların yükleniyor dördü beşi/Tepeden yol bularak geçmek için Marmara'ya/Kaç donanmayla sarılmış ufucuk bir karaya/Ne hayâsızca tahaşşüt ki ufuklar kapalı/Nerede, gösterdiği vahşetle bu bir Avrupalı"¹ bütün nesillere Çanakkale Savaşı'nın heyecanını yaşatmış ve bir milletin kaderini değiştiren destanını en güzel şekilde betimlemiştir.

Yarbay Mustafa Kemal'in, bir ulusun geleceğine ve bir büyük savaşı etkileyecek önemli bir gerçek Mustafa Kemal'in Çanakkale Muharebeleri'ndeki rolü, hiç şüphesiz tartışılmayacak kadar önemlidir.

Mustafa Kemal başarısının ilk şartı olan savaş stratejisini ve taktiğini bilen kişi olarak, düşmanın imkân ve yeteneğini ve düşmanın yapacağı harekâtın da amacını tespit etmiş bir komutandır. Mustafa Kemal'in, Çanakkale'de ileri görüşlülükle, düşmanın çıkarma harekâtından amacının, hedefinin ne olduğunu, esas kuvvetlerle nerelerden çıkartma yapacağını değerlendirmiş ve mekânı, araziye tanıyan bir komutandır. Arazi, bir askeri harekâtı etkileyen faktörlerden biridir ve stratejinin önemli bir unsurudur. Düşman olanak ve yetenekleri ile kendi hareket tarzlarımızın isabetli bir şekilde tespiti araziye iyi tanımakla, harekâtın başarısı ise araziye iyi kullanmakla olur.²

Geo-stratejik değeri olan Çanakkale Boğazı'ndaki

¹Çanakkale Destanı (Çanakkale Zaferi - Çanakkale Savaşı), Bir milletin kaderini değiştiren destan, <http://www.msxslabs.org/forum/showpost.php?p=86048&postcount=133>

²Seçkin Behlül ALAN, Mustafa Kemal Atatürk'ün Çanakkale Savaşları'ndaki Rolü, <http://gizlikalanyakintarih.blogcu.com>.

Gelibolu Yarımadası'nı çok iyi tanıyan Mustafa Kemal, çok olumlu taktik ve stratejik değerlendirmeler yapmıştır. Mustafa Kemal, yarımadanın ortasından geçen omurga araziye daima elinde tutmayı esas almış ve muharebelerin yeri ile kıyı sırtları arasında ve mümkün olduğu kadar esas arazinin ilerisinde yapılmasını amaçlamıştır. Bu stratejik şartlara uygun ve başarılı bir taktik uygulamasıdır. Bir askerî harekâtın başarısı düşmanın amacına ulaşmasını önleyecek her türlü tedbirlerin alınmasına bağlıdır. Mustafa Kemal'in çıkarma öncesinde, kuvvet dağılımı ve savunma düzeninin oluşturulması harekâtın başarısının temel taşıdır.

M. Kemal, Çanakkale'de asıl muharebenin kıyıda yapılması gerektiğini ve kıyının kuvvetli tutulması tezini savunmuştur. Her fırsatta taarruz, kuvvet dengesine bakılmaksızın toparlanabilen her birlikle taarruz, düşmana fırsat tanımamak için gerektiğinde savunma mevzilerindeki birlikleri de taarruz ettirmek suretiyle kıyı savunması ve mevzi savunmasına yeni bir anlayış getirmiş. Ayrıca taarruz savunmasının ne kadar önemli olduğunu göstermişti.³

Dünya kaçınılmaz bir emperyalist paylaşım savaşına doğru yönelirken, Osmanlı İmparatorluğu da bu savaş karşısında tarafsız kalamayacağını fark etti. Birinci Dünya Savaşı'nın başlarında İngilizler ve Fransızlar, İtilaf Devletlerinin üçüncüsü olan Rusya'ya yardım etmek için Çanakkale Boğazı'ndan geçip Karadeniz'e ulaşmayı planlamışlardı. Diğer amaçları da İstanbul'u ve boğazları ele geçirmek, bu yolla Osmanlı Devleti'ni etkisiz hale getirmektir.

Bu şartlarda önemli hareket "ölünecekse savaşarak

³Seçkin Behlül ALAN, Mustafa Kemal Atatürk'ün Çanakkale Savaşları'ndaki Rolü, <http://gizlikalanyakintarih.blogcu.com>.

ölmek"⁴ idi. İttihat ve Terakkiciler ve halk, önce Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesine taraftar değildi. Bu arada Almanların Osmanlı devletine ekonomik ve askeri yardımı ve Alman Ordusu'ndan yetkililer, Türk askerini eğitmeye başlamaları,⁵ savaşa girmesini zorunlu kılacaktı.

Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin, Çanakkale Boğazını ele geçirmeye ve İstanbul'u işgal etmeye yönelik İngiliz-Fransız Emperyalizmi'nin ortak harekâtına karşı yürüttüğü savunma savaşlarıdır. Bu savaş Şubat 1915'de başlamış olup Ocak 1916'da Osmanlı Devleti'nin başarısı ile sonuçlanmıştır.

Çanakkale'de yüz binlerce Türk askeri hayatını kaybetmiştir. Kendine özgü bir atılganlık şuuru içinde şahlanan Türk Ordusu,"Boğaz'daki Hasta Adam" diye adlandırılan bir ulus, Balkan Harbinden kalma ezikliği üstünden atmış, can çekişen bir imparatorluk içinde, kahraman bir milletin varlığını dünyaya ispat etmişti. Bunu Mustafa Kemal Atatürk: "Burada yatan şehitlerimiz. Sizleri hürmet ve şükranla anıyoruz. Siz olmasaydınız ve siz göğüslerinizi çelik kalelere siper etmeseydiniz, bu Boğaz aşılır, İstanbul işgal edilir; vatan toprakları istilaya uğrardı"⁶ sözleriyle dile getirmiştir.

1 Ağustos 1914'de Birinci Dünya Savaşı başladığında Mustafa Kemal Atatürk Sofya'da Askeri Ateşe olarak bulunuyordu. Mustafa Kemal Atatürk gelişen siyasi ve askeri olayları izlemekte, fikir ve görüşlerini Harbiye Nezaretine bildirmekteydi. Gerçi Osmanlı İmparatorluğu 2 Ağustos 1914'te seferberlik ve Cihad ilan etmişti. Bununla beraber silahlı tarafsızlığını da ilan etmişti ama bu tarafsızlığını emperyalist devletlerin baskıları nedeniyle uzun süre koruyup koruyamayacağı kuşkuluydu. İngiltere ve Fransa ile ittifakı sağlayamayacağı kesin görünen İttihat ve Terakki hükümeti, 2 Ağustos 1914 günü Almanya ile gizli bir ittifak antlaşması (Osmanlı-Alman Gizli Antlaşması) imzalayarak savaşa İttifak güçleri yanında girmeyi taahhüt etmiş ve silahlı kuvvetlerinin genel sevk ve

idaresi için bir Alman askeri heyetini yetkili kılmayı uygun görmüştür.⁷ İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin liderleri ve Mustafa Kemal Atatürk harbe girmeme, tarafsız kalma yanlısı idiler, hiç olmazsa savaşa mümkün olduğunca geç girilmesini savunuyorlardı.

Aslında İttihatçılar Almanya yerine İngiltere ve Fransa'ya yakınlaşmayı istiyorlardı. Almanya, sadece Enver Paşa ve diğer subaylara yakın geliyordu. Çünkü, Almanya'da eğitim görmüşler ve Almanya'nın etkisinde kalmışlardı. Almanlar da ittifakta çok istekliydi. İngiltere, İttihatçıların iktidarına güvenmiyor. Onlarla ittifak yapma teklifini reddediyordu. Ancak durum böyle olmasına karşılık Osmanlı üyelerinden Hakkı Paşa, İngiltere ile sorunlu konuları halletmek ve ittifaka zemin hazırlamak amacıyla Londra'ya gönderildi.

Diğer yandan, Balkan savaşları sırasında edinilen borçların ödenmesi ve yeni borçlar için Maliye Nazırı Cavit Bey Fransa'da idi. Fransa da tıpkı İngiltere gibi borç yanında kapitülasyonlardan vazgeçmeye ancak diğerleri vazgeçerse razı olacağını belirtti.

Rus ordusu ise güçlü ve disiplinliydi. Ancak sanayi beklenmedik savaş için gerekli cephaneyi ve ağır obüs toplarını zamanında yetiştirecek ölçüde gelişmemişti. Bu bakımdan ise İngiltere ve Fransa geri durumdaydı. Bunun yanında, Rusya'nın en işlek liman ve demiryolları Karadeniz ve Baltık Denizi'ndeydi. Bu yolu açıp kapamak Osmanlı Devleti'nin elindeydi. Osmanlı Hükümeti için boğazları kapalı tutmak gerekiyordu, seferberlik şarttı. İttihat ve Terakki büyüklerinde ne diplomasi, ne yönetim, ne de genel siyasi bakımından bir iktidar yoktu.⁸

Mustafa Kemal Atatürk bu emperyalist savaşın diğer savaşlardan farklılığını Dr. Tefik Rüştü (Ara'sa) Sofya'dan yazdığı bir mektupta "Bu harp çok uzun sürecektir, ona girmekte geç kalınmaz, bundan korkup acele etmeyelim, Fransız yığınağı daha güneydedir, Fransızlar durumunu düzeltebilirler." belirtmiştir.⁹

Almanlar Alfred Graf von Schlieffen Planı¹⁰ çerçesi-

⁴DÜNYA SAVAŞ'INDA OSMANLI İMPARATORLUĞU, <http://www.eceabat.gen.tr/popup/01.asp> ve ÇANAKKALE'Yİ ANLAMAK, idikuttarih (Rıza ÖZÇELİK), <http://idikuttarih.blogcu.com/canakkale-yi-anlamak/3140856>

⁵Çanakkale Destanı (Çanakkale Zaferi - Çanakkale Savaşı), Bir milletin kaderini değiştiren destan, <http://www.msxlab.org/forum/showpost.php?p=86048&postcount=133>

⁶Çanakkale Savaşı Şehitlikler ve Anıtlar, http://www.eceabat.gov.tr/default_B0.aspx?id=101, Mustafa Karaca, Bir Ulusun Yaşam Savaşı Çanakkale, Nokta Yayınları Basım Tarihi: 2008, S.122. <http://www.muhakeme.net/forum/arama-listesi/1915-bir-ulusun-destani-canakkale-ozeti/>

⁷ I. Dünya Savaşı, http://tr.wikipedia.org/wiki/I._D%C3%BCnya_Sava%C5%9F%C4%B1

⁸Çanakkale Destanı (Çanakkale Zaferi - Çanakkale Savaşı), Bir milletin kaderini değiştiren destan, <http://www.msxlab.org/forum/showpost.php?p=86048&postcount=13>

⁹Bayur, Hikmet. Atatürk, Hayatı ve Eseri, s. 66. Güven Basımevi, Ankara, 1963, Fahri Çeliker, Çanakkale ve Mustafa Kemal, <http://atam.gov.tr/canakkale-ve-mustafa-kemal/>

¹⁰Fransa ile Rusya'ya karşı iki cephede savaş tasarlayan Schlieffen, seferber olan Rusları denetim altında tutarak Alman kuvvetlerinin büyük bölümüyle Fransa'yı alt etmeyi planlamıştı.

vesinde Fransızlara karşı Marne Meydan Muharebesini 16-19 Eylül 1914'de kaybedince İttihat ve Terakki Partisi önderleri olan Enver, Talat ve Cemal Paşalar Alman yanlısı tutumu, Almanların baskısını Alman komutanların Osmanlı Ordusuna emretme yetkisi ve sonunda iki Alman harp gemisinin(Goeben-Yavuz ve Breslau-Midilli) İngiliz Harp gemilerininin takibinden kaçarak Çanakkale Boğaz'ına girmelerine müsaade edilmesi, bu gemilerin Osmanlı İmparatorluğu tarafından satın alındığının ilanı ve Alman Akdeniz Filosu Komutanı Amiral Wilhelm Anton Souchon'un Osmanlı Donanması Komutanlığı'na atanması Osmanlıların Almanların yanında 29 Ekim 1914'de savaşa girmelerine neden olmuştur.

Bu gelişmeler üzerine Mustafa Kemal Atatürk Başkomutanlıktan kendisine orduda görev verilmesi için Harbiye Nazırı Enver Paşa'ya başvurdu. Enver Paşa'nın cevabı "Sizin için orduda her zaman bir görev vardır, ancak Sofya Askeri Ateşliği daha önemli gördüğümüzden sizi orada bırakıyoruz."¹¹. 1915'de Bulgarların Almanların yanında savaşa girmesi ve M. Kemal'in Sofya'ya atanması Osmanlı Devleti için önem arz etmekte ve M. Kemal Atatürk Bulgar dış politikasında yardımcı olması için görevlendirilmiş olabilir.

Mustafa Kemal Atatürk 20 Ocak 1915'de Harbiye Nazırı Müsteşarlığı'na vekâlet eden Levazım Reisi İsmail Hakkı Paşa'dan Tekirdağ'da teşkil edilecek 19. Tümen Komutanlığına atanmasını istedi. Mustafa Kemal telgrafi aldığıında Harbiye Nazırı ve Başkomutan Vekili Enver Paşa'da Doğu Cephesinde savaşı kaybetmişti. İstanbul'a dönmek üzere yola çıkmıştı ve atama Padişah tarafından onaylanmıştı. Mustafa Kemal Atatürk hemen Sofya'dan ayrılarak İstanbul üzerinden Tekirdağ'a gitti. Bu Tümen M. Kemal Atatürk'ün sevk ve idaresinde Birinci Dünya Savaşı ve Çanakkale Muharebelerinin akışını değiştirecektir. 19. Tümen, 57. Piyade Alayı ile iki depo alayından kuruldu ve kısa bir süre sonra savaş gereği 25 Şubat 1915'de Tekirdağ'dan Maydos'a (Ecebat) nakledildi. Mustafa Kemal Atatürk burada 19.Tümen ilaveten 9.Tümen'in 2. Piyade Alayı ve bazı topçu birlikleri de emrine verilerek Maydos Mıntıkası Kumandanı olarak görev yaptı.¹²

¹¹Atatürk ile ilgili Arşiv Belgeleri, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Ankara, Fahri Çeliker, Çanakkale ve Mustafa Kemal, <http://atam.gov.tr/canakkale-ve-mustafa-kemal/>

¹²MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'ÜN ASKERİ HAYATI, <http://www.meb.gov.tr/belirligunler/10kasim/yazilar/askeri.htm>, Çanakkale'de Mustafa Kemal'in Rolü, <http://bpakman.wordpress.com/yurdum/ataturkehanet/ataturk-hakkinda/canakkale/canakkale%e2%80%99de-mustafa-kemal%e2%80%99in-rolu/>

Osmanlı Devleti'nin Almanlarla birlikte savaşa girmesi üzerine Rusya'nın isteği ile İngiliz ve Fransız harp gemileri Boğaz girişinde tabyalara ateş açmışlardı. Fakat Şubat 1915'e kadar İtilaf Devletleri Boğaz'a karşı savaşa geçmişlerdi.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Süveyş Kanalı harekâtı başarısızlıkla sonuçlandı. Bunun üzerine 18 Mart 1915 tarihinde İtilaf Devletleri Donanmalarıyla Boğazı geçmeye teşebbüs ettiler. Kendi planlarına göre; Boğaz önce donanma ile geçilecek, nakliye gemileri ile arkadan getirilecek kuvvetlerle Boğazlar ve İstanbul işgal edilecekti. Düşman, donanma kıyı topçusunun başarılı savunması karşısında üç muharebe gemisi batmış ve bir muharebe kruvazatörü yara almış şekilde 800 kayıp vererek geri çekildi. İtilaf Devletlerinin yenilgisiyle Erkan-ı Harbiye (Genelkurmay) 23 Mart 1915 tarihinde Gelibolu'da 5. Ordu kurulmasına karar vermiş, komutanlığına Liman von Sanders getirilmiştir.¹³

Liman von Sanders, muhtemel bir taarruza karşı kuvvetlerini üç gruba (5/7.Tümenler-Saroz Bölgesi, 9.Tümen-Gelibolu Yarımadası, 3/11.Tümenler Boğazın Asya yakası, Süren Tugayı-Saroz Körfezinin Kuzey kıyıları, 19.Tümen-Bigalı Bölgesinde) ayırarak planını yapmış; Mustafa Kemal Atatürk'ün başında bulunduğu kuvvetleri ordu ihtiyatına almıştı. Mustafa Kemal Atatürk bu plan gereğince 18 Nisan 1915 günü Tümeniyle Bigalı'ya geçti. 25 Nisan 1915'te 29. İngiliz ve 1. Fransız Tümenleri Seddülbahir'e ve Anzak Kolordusuna mensup birliklerde Arıburnu'na ilk çıkarma hareketi başladı. Ancak çıkarma hareketi ilk gün karşısında Mustafa Kemal Atatürk'ü buldu. Mustafa Kemal Atatürk çıkarmanın başladığında kuvvetlerini süratle Bigalı'dan Conkbayırı'na sevk etmişti. Arıburnu'ndan Conkbayırı'na ilerleyen İngiliz kuvvetleri Mustafa Kemal Atatürk'ün 19. Tümen kuvvetleri ile geri çekilmeye mecbur edildi.

Conkbayırı Taarruzunda Türk Askeri görülmemiş bir inanç ve cesaretle savaşıyor, Komutan M.Kemal, askerlerine;" Ben size taarruz emretmiyorum, ölmeyi emrediyorum! Biz ölünceye kadar geçecek zaman zarfında yerimize başka kuvvetler ve kumandanlar geçebilir"¹⁴ sözleriyle ordusunun gücünü göstermiş-

[com/yurdum/ataturkehanet/ataturk-hakkinda/canakkale/canakkale%e2%80%99de-mustafa-kemal%e2%80%99in-rolu/](http://bpakman.wordpress.com/yurdum/ataturkehanet/ataturk-hakkinda/canakkale/canakkale%e2%80%99de-mustafa-kemal%e2%80%99in-rolu/)

¹³Çanakkale'de Mustafa Kemal'in Rolü, <http://bpakman.wordpress.com/yurdum/ataturkehanet/ataturk-hakkinda/canakkale/canakkale%e2%80%99de-mustafa-kemal%e2%80%99in-rolu/>

¹⁴ÇANAKKALE GEÇİLMEZ, <http://iys.inonu.edu.tr/webpanel/dosyalar/910/file/canakkalegecilmez.pdf>

tir.

25 Nisan 1915 günü başlayan çıkarma kuvvetlerimiz tarafından kıyıya kadar itilmesine rağmen, düşman 16-17 Nisan 1915 günleri de çıkarma hareketine devam etti. İngilizlerle yer yer şiddetli çarpışmalar oldu, fakat Türk askerinin yiğit savunması karşısında başarısız kaldı. Mustafa Kemal Atatürk Çanakkale Cephesi'ndeki bu üstün başarıları üzerine 1 Nisan 1915'de Albaylığa terfi etti.

Düşman Çanakkale'de başarı sağlayamamasına rağmen yeni bir çıkarma yapmaya kararlıydı. İngilizler 6-7 Ağustos 1915'de takviyeli kuvvetlerle Arıburnu ve Seddülbahir tahrir ederek Çanakkale'nin güney kıyılarına ilerlemeye başladılar. Bu hareketle Anafartalar Bölgesi de ansızın kritikleşti. Bu durum üzerine Liman von Sanders'in emri ile komuta değişikliği yapılarak, Anafartalar Grubu Komutanlığına 8 Ağustos 1915 günü de Albay Mustafa Kemal Atatürk getirildi. 8 Ağustos 1915 günü komutayı ele alan Atatürk İngilizlere karşı Conkbayırı'na geçerek tarazuza geçti ve Anafartalar Bölgesine hâkim oldu. 25 Nisan-9/10 Ağustos 1915 Muharebelerinde gösterdiği kahramanlık ve yüksek kumanda kudreti ona "Anafartalar Kahramanı" olmasını sağladı.

Aylarca süren savaşlar sonucu ilerleme kaydedemeyen İngilizler nihayet 1915 Aralık sonunda müttefikleriyle beraber Çanakkale'den çekildiler. Düşmanların Çanakkale Boğazını geçememesi, İstanbul'un işgalini önlemiş İngilizlerin Marmara ve Karadeniz üzerinden müttefikleri Rusya ile bağlantı kurma hayallerini söndürmüştü. Bu gelişmelerin bir anlamıda 1. Dünya Savaşının akışını etkiliyor, Dünya Tarihinin yönünü değiştiriyordu. Bu savaşlarda İngilizler araç ve gereç yönünden Türklerden şüphesiz ki çok fazla idi; ancak onların unuttukları nokta Türk askerlerinin tarihsel kahramanlığı ve bu kahramanlığı yönlendiren Mustafa Kemal Atatürk idi.

Mustafa Kemal Atatürk Çanakkale Muharebelerinin şiddetini kaybettiği 1915 yılının son aylarında, son bir taarruzla düşmanı tutunduğu kıyılardan da sökerek onu tam mağlup duruma düşürmek görüşünde idi. Ancak bu teklifi ordu komutanı Liman von Sanders tarafından düşmanında kıyıda yapacağı topçu ateşinin ağır zaiyat verdirebileceği endişesiyle benimsemedi. Artık bu cephede yapacak bir şey kalmamıştı. Mustafa Kemal Atatürk 10 Aralık 1915'te Anafartalar Grubu Komutanlığını Fevzi (Çakmak) Paşa'ya bırakarak izinli olarak Çanakkale'den ayrılarak, İstanbul'a döndü.

Çanakkale'de 5.Ordu'nun başında belli bir döneme kadar Alman Mareşal Limon von Sanders Paşa vardır. Ancak, Çanakkale'de Türk ordusunu komuta etme iddiasındaki bu Limon Paşa'nın hataları neredeyse savaşın kaybedilmesine neden olacak kadar önemlidir. "Liman Paşa'nın Türk komutanların hazırladığı savunma planını değiştirerek, düşmanın kıyıya çıkmasına imkân vermesi ve sonrasında da Alman tümen ve kolordu komutanlarının hiçbir taktik esasa bağdaşmaz şekilde, olur olmaz, gece gündüz, sık sık karşı taarruzlar yaptırması, Türk'ün aşırı kayıp vermesinin esas nedenidir"¹⁵. İşte Alman Komutan Liman von Sanders'in Çanakkale Savaşı'ndaki ciddi hatalar¹⁶ yapmıştı. "Eğer Alman Mareşal Liman von Sanders'in hataları olmasaydı, Mustafa Kemal'in savaş planlarını uygulaysaydı savaşın ilk günde biteceğini belirtmiştir."¹⁷

Atatürk'ün 19. Tümen ve Anafartalar Grup Komutanı olarak Çanakkale savaşlarında kazanmış olduğu başarılar sadece Osmanlı başkentini düşman işgalinden kurtarmakla kalmamış harbin akışını değiştirmiştir. İttifak devletle yorgun ve bitap düşmüş ve Çarlığın yıkılışı harbin başında Osmanlı İmparatorluğunun geleceği hakkında düşündüklerini gerçekleştirmelerine engel olmuştur.

Çanakkale Savaşlarında yiğit Türk askerini bir İngiliz general şöyle değerlendiriyor; "Avrupa'da hiçbir asker yoktur ki, savunmada Türklerle kıyaslanılsın Almanların savunmada gayet iyi oldukları söylenebilir, fakat siperlerde bulunduğu zaman asla onlar Türklerle mukayese edilemez. Buna vereceğim örnek, Gelibolu (Seddül Bahir ve Arıburnu) olur. Orada bizim donanma ateşlerimizle birçok kayıplara uğrayan birlikler eğer Alman olsaydı yerlerinde kalmazlar ve derhal Türklerle değiştirilirlerdi. Oysa Türkler tüm savaş süresince yerlerinde kaldılar."¹⁸

İtilaf Devletleri, Çanakkale Boğazı'ndan

¹⁵İsmet GÖRGÜLÜ, Çanakkale'de biz Almanlar için mi öldük? <http://www.as-add.de>

¹⁶Bakınız; Çanakkale'de Almanların rolü, <http://bpakman.wordpress.com/yurdum/ataturkehanet/ataturk-hakkinda/canakkale/canakkale%E2%80%99de-alman-komutanlarin-rolu/> ve Alman Komutanlar Yüzünden Çanakkale'de Bin Yerine, 253 Bin Şehit Verildi, <http://www.teknikportal.com/alman-komutanlaryuzunden-canakkalede-bin-yerine-253-bin-sehit-verildi-t30817.0.html;msg187418>

¹⁷Çanakkale'de Almanların rolü, <http://bpakman.wordpress.com/yurdum/ataturkehanet/ataturk-hakkinda/canakkale/canakkale%E2%80%99de-alman-komutanlarin-rolu/>

¹⁸ Azmi Süslü, Çanakkale Savaşları ve Önemi, İhsan Ilgar Çanakkale Savaşları 1915, Ankara, 1982, S. 4, <http://atam.gov.tr/canakkale-savaslari-ve-onemi/>

geçemeyeceklerini anlayınca, Nisan 1915'te Gelibolu Yarımadası'na asker çıkardı. Amaçları, yarımadaadaki Türk gücünü yok etmek ve boğazı denetimi altına almaktı. İngiliz, Fransız, Avustralya ve Yeni Zelanda (ANZAK) askerlerinden oluşan 70 bin kişilik bir kuvvet; asker ve silah sayısı bakımından az, fakat kahramanlıkta eşsiz olan askerlerimize saldırdılar. Mustafa Kemal komutasında 19. Kolordu, bu güçlü orduyu Anafartalar, Arıburnu ve Conkbayırı'nda dize getirdi. Çanakkale'nin geçilmez olduğunu anlayan düşman, Gelibolu Yarımadası'nı boşaltmak zorunda kaldı (1916). Askerlerimizin, kendilerinden kat kat güçlü düşmana karşı hem karada hem de denizde kazandığı bu zafer karşısında bütün dünya, Hayranlığını dile getirmiştir.

Diğer bir Alman Carl Mühlman Çanakkale Savaşlarını şöyle açıklar: "Türk Ordusunun Gelibolu Yarımadasında yaptığı fedakârlıklar hiç itirazsız 1. Dünya Savaşının en büyük ve en şerefli olayları arasında geçecektir"¹⁹ Çanakkale cephesinde ise, Liman von Sanders, von der Goltz ve Weber Paşalar gibi, birçok Alman cephelerde bulunmuşlardır. Ancak Alman askerlerinin tam sayıları kesin bilinmemektedir. Çanakkale'de çarpışmış bir Alman binbaşı olan Carl Mühlman kendi yazmış olduğu eserde "Çanakkale'de yaklaşık 700 Alman askeri savaştı" diyor. Yerli yazarların yazdığı eserlerde ise, 70 kişiden 300 kişiye kadar rakamlar telaffuz ediliyor.²⁰

Çanakkale Zaferi Çarlık Rusya'nın yüzyıllarca gerçekleştirmek istediği boğazlara sahip olmak hayalini bir kez daha suya düşürmüş ve onları hayal kırıklığına uğratmıştır. Çanakkale'de hareketin başarıya ulaşması halinde İngiliz ve Fransızlar, boğazları Rusya'ya bırakacaklardı.

Çanakkale hareketi Türk Devletinden pay almak isteyen İtalya'nın harbe katılmasını çabuklaştırmıştır. Buna karşılık Yunanistan ile Romanya'nın bir süre daha tarafsız kalmasına, Bulgaristan'ın İttifak Devletleri yanında harbe katılmasına neden olmuştur. Bunun sonucu Sırbistan kısa bir muharebeden sonra yenik düşmüştür.

Çanakkale Savaşları'na toplam 16 İngiliz, Avustralya, Yeni Zelanda, Hindistan ve Fransız tümeni katıldı. İngiliz Uluslar Topluluğu'nun kayıpları 213.980, Türklerin kayıp sayısı ise 190 bindi. Harekât, Osmanlı Devleti'ni Kafkas

cephesindeki bazı birliklerini çekmeye zorlaması dışında, İtilaf Devletleri için bir başarısızlık oldu. Ayrıca önemli siyasal sonuçlara yol açtı. Bütün dünyada itilaf Devletleri'nin askeri alanda beceriksiz olduğu izlenimi doğdu. İtilaf Devletleri'nin Boğazları ele geçirememesi, askeri yardım alamayan ve Karadeniz kıyısındaki limanlarına bağlı deniz ticareti işlemez hale gelen Çarlık Rusya'nın çökmesinde rol oynadı. Geri çekilme kararının verilmesinden önce, İngiltere'de Asquith'in başkanlığındaki Liberal hükümetin yerini bir koalisyon hükümeti aldı. Harekâtın baş savunucusu olan Winston Churchill hükümetten ayrılarak bir piyade taburuna komuta etmek üzere Fransa'ya gitti. Son olarak Çanakkale savaşları Başbakan Asquith'in istifasını ve Aralık 1916'da yerini David Lloyd Georg'a bırakmasını hızlandırdı.²¹

Çanakkale'de karşımıza o dönemin süper güçleri olan İngiltere ve Fransa vardı, İngiltere, yedi denizin hâkimi, toprakları üzerinde güneş batmayan bir imparatorluk ve yenilmemiş bir devlet idi. Bununla da aşın gurura kapılmıştı. Her iki devlet, sömürgelerindeki kaynaklarını da bu savaş için seferber ederek yaklaşık 600.000 asker kullanmıştı. Başlangıçta zaferden hiç kuşku duymayan bu iki dev, Türk'ün azmi, vatan için vatanından başka her şeyini feda eden anlayışı karşısında, mağlubiyeti kabul etmek zorunda kaldı. 252.000 zayıt vererek Gelibolu Yarımadası'ndan kaçtı. Bu kaçış İngiliz İmparatorluğu için geriye gidişin başlangıcı olmuştur.

Dünya'daki itibarı sarsılmıştır. Asya ve Afrika'da, çok geniş bir alandaki sömürgelerinde yaşayan Müslüman milletlere, bu zaferle istiklal ve hürriyet tohumları atılmıştır. Bu da ileride, dünya siyasi haritasının şeklini değiştirecek gelişmelere sebep olmuştur. İngilizlerin gururunu kırmayı, İngiltere ve Fransa gibi iki büyük devleti tek başına, müttefiki Almanya'dan yardım almadan yenmeyi başaran, arkasından da dünya siyasi haritasının değişmesine sebep olan Türk Milleti'dir. İşte Çanakkale Zaferi bunun için önemlidir.²²

Çanakkale Zaferi, İslam birliği Panislamizm fikrini çökertmiştir. Yerine, Türk Milliyetçiliği fikrini alevlendirmiştir. Bunun uygulanabilir olduğunu, gerçek olduğunu kanıtlamıştır.

O dönemde; bugünkü Irak, Suriye, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri topraklarımız içinde,

¹⁹Bakınız, İhsan Ilgar, Çanakkale Savaşları 1915, Ankara, 1982, S.4.

²⁰ÇANAKKALE'DE KAÇ ALMAN SAVAŞTI? http://www.chanakkalesehitlerimiz.com/kac_alman_savasti.php

²¹AnaBritannica, 1986, Bd.6.S.314-315.

²²İsmet GÖRGÜLÜ, ÇANAKKALE ZAFERİ VE ATATÜRK, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/786/10100.pdf>

Libya'da kontrolümüz altında idi. Harp başlayınca Cihadı Mukaddes ilan edilir, ancak bunun olumlu hiçbir etkisi görülmez. Türk unsurunun dışındaki Osmanlı tebaası olan diğer Müslüman unsurlarına İngiliz altını ve İngiliz vaatleri, Osmanlı'nın ilan ettiği Mukaddes Cihat'tan daha sıcak gelir ve Osmanlı Türk'ünü arkadan vururlar. Çanakkale Muharebeleri sırasında da daha acısı yaşanır.

İngiliz ve Fransız'lar sömürgeleri olan Müslüman ülkelerden, Hindistan'dan yani bugünkü Pakistan'dan, Fas, Tunus ve Mısır'dan, Senegal ve diğerlerinden önemli sayıda Müslüman asker getirirler ve bunları cephelerde Türk'lere karşı savaşırırlar. Hatta bizim cephelerdeki Mehmetçikleri etkilemek için yüksek seslerle ezan okunmuş ve dualar edilip sefer çıkılmıştır. O dönemde oldukça ağırlıklı bir görüş olan, hatta devletin politikası olan İslam Birliği düşüncesinin, bir hayal olduğunu; ümmetçilik yerine milliyetçiliğin esas olması gerektiğini gösterir.²³

Çanakkale savaşında bir zafer kazandık, Kurtuluş savaşında ise bir vatan kurtardık. Sonuç olarak Çanakkale'de bir nesli kaybettik, Gelibolu'ya bir nesli gömdük, işte Çanakkale Zaferi bunun için önemlidir. Çanakkale Zaferi dünyaya, Türk'ün tükendiği sanılan gücünün henüz tükenmediğini, artık tarihi görevini tamamladığını sandıkları Türk'ün, şartlar ne kadar zor olursa olsun, bağımsızlığını kazanabilecek güç ve inanca sahip olduğunu göstermiştir. Emperyalistler bir devletin çöküşü ile milletin çöküşünün farklı şeyler olduğunu burada anlamışlardır. Türk'ün devleti çökebilir ama kendisi çökmez. Dünya sahnesindeki rolünü bırakmaz ve Çanakkale Zaferi bunun için önemlidir.

Bu zaferin belki de bizim için en önemli yanı Milli Mücadele ruhunun ilk meşalelerinin burada yakılmış ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk temel taşlarının bu mücadeleler sırasında atılmış olması ile Türk Milletine Mustafa Kemal Atatürk'ü kazandırmış olmasıdır.²⁴

Çanakkale Zaferi, Türk erinin direnme gücünün, fedakârlık ruhunun vatan ve millet sevgisinin abideleşen bir simgesi, en üstün şekilde donatılmış ve en güçlü silahlarla desteklenmiş ordular karşısında elde ettiği başarının bir değer ölçüsü olmuştur. Çanakkale Muharebeleri, Türk Kurtuluş Savaşının lideri, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu, Türk Milletinin

uygar milletler arasında yerini almasını sağlayan ölümsüz Mustafa Kemal Atatürk'ün değer ve dehasının başta Türk Milleti olmak üzere bütün dünyaca tanınmasını sağlamıştır. Hiçbir güç, hiçbir art niyetli, Türk'ü karanlığa çekmek isteyen hiçbir akım, yüce Atatürk'ü Türk'ün gönlünden, ruhundan, beyninden silemez, silemeyecektir; O'nun yolundan ayıramaz ve ayıramayacaktır. Yetişmiş ve yetişmekte olan Mustafa Kemallerin çokluğu bunun teminatıdır.²⁵ Çanakkale Zaferi, hastalanmış hatta ölmüş gözüyle bakılan Türk Milletine benliğini tanıtmış, İstiklal Savaşının başlatılmasına neden olmuştur. Çanakkale Geçilmez!

Kaynaklar

Aubrey Herbert/Henry Morgenthau, Çanakkale Devler Ülkesinde, Yeditepe Yayıncılık, İstanbul 2007

Ayşe Bulut/Nihal Yazan/Rahmi Kaya, Türk'ün Şeref Destanı Çanakkale Savaşları, Tercüman Aile ve Kültür Kitaplığı Yayınları, İstanbul 1986

AnaBritannica, 1986, Bd. 2 ve 6.

ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ DERGİSİ, Sayı 30, Cilt: X, Kasım 1994, Çanakkale Zaferi'nin 80. Yıldönümü Özel Sayısı.

Aziz Kalyan, Çanakkale içinde vurdular beni, Tercüman, İstanbul 1976

Fikret Günesen, Çanakkale Savaşları, İstanbul, 1986.

Gazanfer Sanlıtop, Çanakkale Geçilmedi, Yüzbaşı Mehmet Hilmi, Doğan Ofset Yayın, İstanbul 2006.

İbrahim Artuç, 1915 Çanakkale Savaşı, Kastaş Yayınları, 1992.

İhsan Ilgar, Çanakkale Savaştan 1915, Ankara, 1982.

Liman von Sanders, Fünf Jahre Türkei, zikreden Besim Darkot, İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, 1988, c. 3.

M. Vehbi Tanfer, Çanakkale Savaşlarının Tarihimizdeki Yeri ve Önemi, <http://atam.gov.tr/canakkale-savaslarininin-tarihimizdeki-yeri-ve-onemi/>

Turgut Özakman, Diriliş: Çanakkale 1915: roman, Bilgi Yayınevi, 2008, S. 685

Turhan Seçer, Destanlaşan Çanakkale: deniz, kara, hava savaşları: Anılar ve yorumlar, Kastaş Yayınevi, 2005, S. 491

Turhan Seçer Anılarla Çanakkale cephesi ve neticesi, Genelkurmay Basımevi, 2008, S. 350

Yusuf Hikmet Bayur, Türk İnkılabı Tarihi, Ankara, 1983, İkinci Baskı, Cilt III, Kısım 2.

²³İsmet GÖRGÜLÜ, ÇANAKKALE ZAFERİ VE ATATÜRK, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/786/10100.pdf>

²⁴İsmet GÖRGÜLÜ, ÇANAKKALE ZAFERİ VE ATATÜRK, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/786/10100.pdf>

²⁵İsmet GÖRGÜLÜ, ÇANAKKALE ZAFERİ VE ATATÜRK, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/786/10100.pdf>

Ayaş: Öz Türkçedir ve de bir Türkmen oymağının adıdır. Aydınlık, parlaklık anlamındadır. Ay sözcüğünden türetilmiştir. Ay sözcüğüne as, az, aş takılarının eklenmesiyle Ayaş, Ayaz, Ayaş sözcükleri oluşmuştur.

Ayaş oymağı, Oğuzların Bozok Kolu'nun, Gün Han Oğulları, Bayat Boyu, Barak Obasına bağlı bir aşirettir. Kısaca Oğuz Türklerinin Bayat Boyunun Barak Obasından türemiştir. Bayat Boyunun anlamı devleti ve nimeti bol demektir. Sembölü şahindir

Sultan Alparslan 1071'de Türklere Anadolu'nun kapısını açtıktan sonra, Anadolu hızla Türkleşmeye başladı. Melik Şah zamanında Süleyman Bey 1073 yılında Ankara'yı, sonra da Mnizos'u¹ fethetti. Selçuklu Ordusu hiç bir direnmeyle karşılaşmadan batıya geçti. Hızla Anadolu'ya yerleşmeye başlayan Oğuz Türkleri bu arada da Mnizos'a da yerleşti.

Mnizos'a yerleşen aşiretlerin çoğu Ayaş aşiretine mensuptu. Bunlar Karakaya mevkiini kendilerine yurt edindiler. Bugünkü Karakaya Ayaşlıların ilk yerleşim yeridir. Ayaşlılar bu mevkie hemen bir kale inşa ederek çeşitli bayındırlık faaliyetlerine giriştiler. Şifalı sıcak suyu da Kırkeveler'de kullanarak zemin katı hamam şekline getirdiler.

Bu arada da Mnizos'lu Rum'larla mücadele etmeyi elden bırakmadılar. Bu mücadelelerde Ayaş Oymağına mensup aşiretlerin hep galip gelmesi Rumların bir gece topluca Mnizos'u terk etmelerini sağladı. Rumların Mnizos'u terk etmesi (1073) sonunda Ayaşlılar şehre kendi adlarını vererek hâkimiyetlerini ilan ettiler. O günden bu yana da adı geçen yerleşim biriminde varlıklarını korumaktadırlar.

¹Bazı tarihçi ve araştırmacılar, İstanbul-Ankara yolu üzerinde bulunan eski piskoposluk merkezlerinden Mnizos'u bugünkü Ayaş ilçesinde aramışlardır. Bu görüşü savunan Teurrefort, Kiepert ve Perrot gibi araştırmacılar, bu görüşün kanıtı olarak Ayaş ilçesinin birçok binasında kullanılmış olan eski büyük taşları göstermişlerdir. Tarihçilere göre Mnizos, bugünkü Ayaş ilçesidir. Tarihi Mnizos kentinin Bizanslılar döneminde, hem şifalı su kaynaklarına sahip olan, hem de korunması daha kolay olan karakaya mevkiine doğru yayıldığı sanılmaktadır. Mnizos 5 büyük piskoposluk merkezinden biridir. Bu gün Ayaş ilçesinin yukarı kesimi Karakaya olarak bilinmektedir. Bu bilinen yer Ayaş aşiretinin ilk yerleşim yeri olarak kayıtları geçmiştir. Selçuklu Türkleri buraya geldiklerinde hem şifalı suyu ve hem de müdafaası kolay olduğu için Karakaya mevkiine yerleşmiş ve bir kale ile kaplıca inşa etmişlerdir. Kaplıcanın yanında Kırkeveler adı verilen ve halen yıkıntısı bulunan bina Erken Osmanlı dönemine ait bir Ayan yapısıdır. Restorasyonu yapılmaktadır. Karakaya Kaplıcası bin yıldan beri insanlığa şifa dağıtmaktadır.

Cevdet Tukay'a göre Ankara ve çevresinde Ayaş Oymağına bağlı aşiretlerin yanında çok çeşitli Türk aşiretleri de bulunmaktadır. Bunlar: Anitanlı, Badili, Battal Beg, Bozulus (Tabanlı Türkmanı), Börnik, Cihangeçli, Haremeyn, Herdili, Kuşdoğanlı, Karamusa, Koybanlı, Koyuncu, Köşne, Madanlı, Mahmadlı, Mikaili, Musa, Muzatlı, Nallı, Omahyanlı, Osman, Peçenek, Türkman, Sarkıntılı, Sincan, Tabanlı, Tirikan, Topraklı, Türkkanlı, Türkiyanlı, Türkman, Uğurluşeyh oğulları (Şeyhlu), Yadigar, Yambeçli, Yıva, Yörükân-ı Ankara, Yörükân-ı Çapan, Zeyvelü aşiretleri Ankara, Haymana, Koçhisar, Keskin, Kırıkkale, Çubuk ve Sivrihisar yörelerinde dağınık olarak yerleşen aşiretler olarak sayılabilir. Ayaş çevresine Celali Aşiretinin de yerleştiği bilinmektedir.

Ayaş ve çevresinde Oğuz boylarının adını taşıyan Bayat, Afşar, Peçenek, Kargın gibi köyler de bulunmaktadır. 1571 yılında Ankara Livası (Osmanlı döneminde il ve ilçe arasında mülki bir idare) Mufassal (Ayrıntılı şekilde açıklanmış, izah edilmiş kayıt defteri) Defteri'ne kayıtlı Ayaş köylerinin adlarından bazıları Afşar, İlhan, Ilıca, Yüreğil, Kınık, Kayı, Dastarlı, Oğuz Çayırı, Karkın, Kızık olarak kayıtlara geçmiştir. Bugün, Ayaş Oymağına bağlı köyler Ayaş ilçesinden başka Gündül, Beypazarı, Kızılcahamam, Çamlıdere, Polatlı, Yenimahalle, Sincan ve Etimesgut ilçeleri sınırları içinde de bulunmaktadır.

Ayaş oymağına bağlı aşiretlerin bir kısmı da Toroslar'da, Gaziantep'te, Suriye'nin Halep şehrinde ve Akdeniz sahillerinde yaşamaktadırlar. Akdeniz sahilinde Mersin ve Silifke yolu üzerinde Kızkulesi civarında Kızılviran, Artıklı, Çavdarlı, Kabaşa, Kızılbağ, Paşabeyli ve Çukur Köyleri ile Bulgar Dağı'nın Pınarbaşı Yaylası'nda konaklamaktadırlar. Pınarbaşı çevresinin en mümtaz yaylasıdır ve Ayaş aşiretleri yüzlerce çadır ve binlerce nüfusla burada eğlenmektedirler.

Toroslar'da yaşayan Ayaşlılar kışı Erdemli ve Silifke civarında geçiren yazları Bolkar Dağları'na çıkarak hayvancılık yapan Türkmenlerdir. Erdemli Silifke sahil yolunda Ayaş Beldesi de bahsettiğimiz Ayaş Aşiretine mensup Türkmenlerden oluşan bir yerleşim birimidir.

Gaziantep'te yaşayan Ayaşlılar ise daha çok Nizip civarında hayatlarını sürdüren Barak Obasına mensup olan Türkmenlerdir.

Ayaşlılar Yağda² nahiyesinin en eski aşiretidirler. Çiftçilik, davarcılık ve arıcılıkla uğraşırlar. Ankara'nın Ayaş İlçesi'ne de Ayaşlılar tarımla ilgili olarak hâlâ çiftçilik, davarcılık, arıcılıkla uğraşmaktadırlar. Ayrıca 921 yıllık yerleşik düzenlerine rağmen kışın ilçede kışlar, yazın ise bağ evlerine ve yaylalara göçerler ki bu uygulama geleneğin hâlâ canlı olarak yaşaması, milli yapının kendini en güzel bir şekilde muhafaza ettiğinin ifadesidir.

Ayaş ismi bugün Akdeniz sahillerinde; bucak, köy ve mahalle olarak da karşımıza çıkmaktadır. Sözcülemi; Silifke ilçesine bağlı ve merkezi Mağara köyü olan Kirobası bucağının diğer bir adı da Ayaş olup bu bucağın Ayaş Türkmenili adlı bir köyü ve Silifke merkez bucağına bağlı Tosmurlu köyünün Ayaşlılar adlı bir mahallesi vardır. Erdemli ilçesi merkez bucağına bağlı köylerden birisinin adı da Ayaş'tır. Ankara'nın Ayaş ilçesine, Silifke'nin Ayaş {Kirobası} Bucacağına, Ayaş köyüne, Ayaş Mahallesine, Suriye'nin Halep vilayeti çevresindeki Ayaşlı cemaatine bu ortak adı verenlerin Ayaş oymağına mensup Oğuz Türkleri olduğundan hiç şüphe yoktur. Osmanlı imparatorluğu zamanında ise resmi kayıtlarda ilk Ayaş adına 1462 tarih, 9 numaralı Ankara Tahrir Defterinin Vakıf kayıtlarında rastlanmaktadır. 1473 tarihli Fatih Mutbah Defterinde Ayaş adı yer almaktadır. Bu defterde 1473 yılının Şaban ayında sarayda Ayaş üzümü (Üngür ez Ayaş) yenildiği yazılmaktadır. 1571 tarihli Ankara Livası Mufassal Defterinde kayıtlı Ayaş köyleri, ev sayılan ve vergi hasılı belgelerine rastlanılmaktadır.³

Ayaş'ta Şubat ve Mart aylarında Türkiye'de pek rastlanılmayan ve yöreye has yeşil lale çıkmaktadır. Ayaş Aşiretine Ait Eski Bir Efsane Ayaş aşiretinden Beratlı Hasan Ağa anlatıyor: *'Ayaş aşiretinin yaylası olan Pınarbaşı'nın güneyinde iki tarafı kayalık sarp bir vadi vardır. Bu vadinin karşılıklı iki yakasında da birer mağara bulunmaktadır. Bunlar, açkısız, kurgusuz, anah-tarsız, kiltsiz birer dede mağarasıdır. Doğudaki mağara Bozoğlan batıdaki mağara da Karaoğlan yatırıdır. Bu dedeler kardeştir. Her sene bunların mağaralarında top atılır. Onlar harp zamanlarında harbe gider. Kimseye Ayaş aşireti için hainlik yaptırmazlar. Bize yan gözle bakanı Bozoğlan, Karaoğlan dedemiz çarpar. Biz sene de bir gün kardeş dedelere davar keser, kurban adarız. Eğer*

²Mersin iline bağlı Erdemli ilçesinin yayla köyüdür. Rakım: 1300 metre. Erdemli'ye uzaklığı 47kmdir. Nüfus: 471, (2000 yılı nüfus sayımına göre). Hane sayısı 200'dür.

³ Bahsedilen defterler incelendiğinde muhakkak Sarıkaya sülalesiyle ilgili bir takım bilgi ve belgeler bulunacaktır.

bir sene davar boğazlamamış olursak bir tek ekin alamayız, hayvanlarımız kırılır, obada hastalık olur, doğan çocuklarımız yaşamaz. Eskiden davar boğazladığımız gün, burası bir yeri olurdu. Kadın-erkek, davul ve kaval çalar, birlikte oynar, eğlenirdik. Ama beş on senedir şu Koyuncu Aşireti bizi bu oyunlardan ayırdı. Günahdır, yasaktır dediler; bize leke sürdüler, saflığımızı bozdular. Şimdi ahali oynamaz oldu. Oyunları, dernekleri bıraktığımız günden beri Allah beti bereketi kaldırdı, bizi durgunlaştırdı⁴ demektedir.

Yaptığım araştırmalar Türkiye'de diğer Ayaşlıların Ankara'nın Ayaş ilçesinden Akdeniz'e ve Gazi Antep'e yayıldığı tahminini güçlendirmiştir. Ancak Akdeniz yöresindeki Ayaşlıların Ankara Ayaş'a daha sonra yerleştiği kanaati vardır ki bu farazi bir karardır. Çünkü Türklerin Anadolu'ya girmesiyle Ayaşlılar da Ankara Ayaş'a yerleşmişlerdir.

Ayaş / Bayram Köyü

Bayram nedir. Bayram Türkçe bir sözcüktür. Divan-ü lügati Türk' de bayram: Bedhrem olarak ifade edilmektedir. Bedhrem: Bayram, sevinç ve eğlence günü olarak da açıklaması yapılmış, Beyrem'in Oğuzca olduğu bunun da sevinç, eğlence günü anlamına Bedhrem sözcüğünden bozularak türediği ifade edilmiştir. Farsça da bayram eyd, Arapça'da iyd dir. Kazan, Kırım, dilinde Bedhrem, Oğuzcada Beyrem, Türkmençe de Bayram, Özbek dilinde ise mayram, Uygur Türkçe'sinde toy, Kırgızlarda Tuy olarak ifade edilmiş. Bedhrem, mayram, beyrem sözcüğü küçük değişikliklere uğrayarak bayrama dönüşmüş ve günümüze kadar da ulaşmıştır.

Bayramlar bir topluluğun bütünü için düzenlenen törenlerin bileşimidir. Bayram bir sıra gösteri ve uygulamalardan meydana gelir. Bu gösteri ve uygulamaların biçimlerini, kurallarını gelenekler belirler. Bayramlar dini içerikli ise bu gelenekler dine uygun olarak gelişir. En büyük özelliği de yılda bir defa kutlanmasıdır. Bayramlar ister resmi, ister dini olsun bir veya birkaç gün sürer. Ramazan bayramı dini bayramlarımızdan biridir. Kameri takvime göre belirlenen bu bayram her yıl on gün önce kutlanır. Bu kutlamalar uzun yıllardır devam eden geleneklerimizin de korunmasına uygulanmasına da vesile olur.

Türklerdeki bayramlardan söz edelim. Türk toplumlarının İslamiyet'i kabul etmeden önce baharla ilgili gelenekleri ve türleri oldukça çeşitlidir. Ancak bahar

⁴Ali Rıza Yalçın, Cenupta Türkmen Oymakları. Cilt I. sayfa 203. TRT adına Seyyahların İzinde adlı belgesel çekilirken ta o mağaralara kadar gidildi, çekimi yapıldı.

bayramı geleneğinin Türklerde tarihin en eski dönemlerine indiği görülmektedir. Özellikle mevsimleri esas alan bayramlar ilkbahar, yaz ve güz mevsimlerinde, mevsimlerin başında sonunda büyük törenlerle kutlanılırdı. Türklerde baharın gelişi, tabiatın canlanması, destanlarda, türkülerde, masallarda, şiirlerde, âşıkların kopuzlarında, terennüm edilirdi. Onun için de ilk Türk sözlüğü olan Divan ü Lügati't Türk, baharın gelişini suların çoğalması, karların eriyip dağ başlarının görünmeye başlaması, havanın ısınması, türlü çiçeklerin açılması, yeryüzüne yemyeşil bir ipek kumaşın serilmesi, hayvanların çoğalmaları olarak değerlendirmektedir.

Bahar bayramı deyince Nevruz gelir akla. Nevruz yeni gün anlamındadır. Kaş karlı Mahmut Divan-ü lügati't Türk'te Türklerde yıl başlangıcının Nevruz olduğunu, bunun da 21 Marta rastladığını ifade etmektedir. Türk dünyasında 12 hayvanlı Türk takvimini kullanan Türk cumhuriyetler yılbaşını 21 Mart olarak kabul eder. Kutlamalarını da buna göre yapar. Türk'lerde Nevruz kutlamalarının 21 Mart olarak değerlendirilmesi, işte 12 hayvanlı Türk takviminin başlangıç günü olan 21 Marttan kaynaklanmaktadır. Hatırlayacaksınız. Kayı boyuna mensup Karakeçili aşireti, Söğütteki Ertuğrul Gazi Türbesini ziyaret ederek Yörük Bayramı adında çeşitli kutlamalar gerçekleştirirler. İşte Karakçililerin Ertuğrul Gazi türbesini ziyaret ederek çeşitli şenlikler yaptıkları tarihte 21 Marta rastlamaktadır. Bugün dış Türklere baktığımızda Kazakların, Azerilerin, Özbeklerin, Kırgızların, Uygurların, Irak, İran, Suriye ve Balkanlardaki Türklerinin çok ihtişamlı bir şekilde 21 Martta nevrüz bayramını kutlamaktadırlar. Azeri kaynaklar Nevruz için, Eski Doğu geleneklerinin devamıdır der. Çin kaynakları ise milattan yüzlerce yıl önce Hunların 21 Mart tarihinde bahar şenlikleri yaptıklarını, yemekler yiyip eğlendiklerini yazar. Bugünkü nevrüz kutlamalarında da hala o geleneklerin uygulandığı karşımıza çıkar.

XI. yüzyılın tanınmış siması El- Biruni'de Nevruzun Yılbaşı olduğunu söylemiş, Türklerle beraber bütün Orta Asya topluluklarında canlı olarak kutlandığını ifade etmiştir. Yine XI. yüzyılda Fas asıllı Selçuklu Devlet adamı Nizam'ül Mülk da Siyaset namesinde nevrüzden bahsederek Türkler arasında yaygın olarak kutlandığını yazmıştır. Prof. Dr. Abdül haluk Çay Tarih Boyunca Türkler'de Bayramlar adlı yazısında konuyla ilgi şöyle demektedir. "Bütün bayramların dini veya milli bir inanıştan, o toplumu ilgilendiren ortak bir hatıradan, geleneklerden, duygulardan ve tabiattan doğduğu bilinmek-

tedir. Her dinin özellikle Türklerde milli bir din haline gelen İslamiyet in eski bayram ve ayinleri pagan dönemi gelenekleri olarak kabul etmesi tabiidir. Ancak İslamiyet i sathî bir biçimde kabul etmiş olan ilk Müslüman konargöçer Türk toplulukları; sürgün avı, toy, şölen, yuğ ve buna benzer adetleri İslamiyet'e rağmen, bu dinin yeni bir unsuru olarak devam ettirmişlerdir. Bu gelenekler çeşitli Türk topluluklarında birbirlerinden çok az farklarla Türk dünyasına bir kültür mirası olarak intikal etmiştir. Özellikle yeni-yıl, Yıl-başı, yeni - gün gibi adlarla ifade olunan bahar bayramları ve adetleri Türkler arasında coşkununla kutlana gelmiştir."

Bu açıklamalardan sonra Ayaş'a bağlı Bayram köyünün adının nereden geldiği konusunu değerlendirelim. Yukarıdaki açıklamalardan anlaşıldığına göre Bayram Öz Türkçe bir sözcüktür. Arapça Farsça olmadığına göre bu adı Türklerin verdiği kesindir. Bayram adını alması bilindiği gibi yerleşim birimine bayram günü sahip olunmasından kaynaklandığıdır. Ancak oraya ilk yerleşen kişinin adının Bayram olması ve de yerleştiği yere kendi adını vermesi daha akılcıdır.

Yurdumuzda benim tespitlerime göre:

Giresun Şebinkarahisar	Bayram köyü
Samsun Vezirköprü	Bayram köyü
Kaman çadırılı	Bayram köyü
Bolu Mudurnu	Bayram köyü
Burdur Tefenni	Bayram köyü
Bolu Dörtdivan	Bayram köyü
Mersin Tarsus	Bayramlı köyü
Ankara Ayaş	Bayram köyü

Olmak üzere toplam sekiz yerleşim birimi tespit edilmiş. Bolu Dörtdivan ilçesine bağlı Bayram köyünün adının nereden geldiği konusunda: "Köyün içinde bulunan çeşmenin yerinde su kaynağı varmış. Bayram isminde bir şahıs ailesi ile göç ederken bu su kaynağına rastlamış, orada mola vermiş. Bir müddet burada eğlenirken sonra buraya yerleşmek için ev yapmış ve burada kalmış. Çevre yerleşim yerlerinden insanlar Bayram isimli kişinin yanına gelip gittikçe, "Nereye gidiyorsun? Nerden geliyorsun?" sorulan sorulara Bayramın yanına ve ya Bayramın yanından gibi yanıtlar verdiklerinden dolayı ve zaman içinde başka ailelerinde gelip yerleşmesiyle kaynak suyu çevresinde Bayramlar köyü kurulmuş. Zaman içinde Bayramın Köyü, Bayram Köyü olarak varlığını sürdürmüştür." Denilmektedir. Doğrusu Ayaş'a bağlı Bayram köyünün adı da buna benzer bir hadise sonunda verilmiş olabilir. Bu ihtimal kuvvetlidir. Bu ihtimalin üstünde durmak gerekir.